

Tomus LXVI.

Fasc. 10.

HEKA LÁSZLÓ

**A horvátok és az 1848–1849. évi forradalom
és szabadságharc**

SZEGED
2004

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis

LÁSZLÓ BLUTMAN, PÁL BOBVOS, LÁSZLÓ BODNÁR,
JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA,
JÁNOS MARTONYI, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY,
BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, IMRE SZABÓ, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BLUTMAN LÁSZLÓ, BOBVOS PÁL, BODNÁR LÁSZLÓ,
HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER,
POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, SZABÓ IMRE, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

Előszó

Az 1848–1849. évi forradalom- és szabadságharcban a horvátok először (egyben utoljára is) Magyarország ellen fordultak. A 816 éves közös államban a két nemzet azonos oldalon harcolt, a horvátok Szent István koronáját a saját alkotmányosságuk jelképeként tisztelték, mégis a számunkra sorsdöntő pillanatban Jellasics a magyar honvédség ellen fordította nemzetét. A szabadságharchoz kapcsolódó tények, események, személyek már közismertek, azonban érdekes megvilágítani a másik oldalt is, vajon mi indította a horvátokat arra, hogy a magyarokat ellenségként kezeljék. Erre az 1848. évi horvát szabor jegyzőkönyveiből, naplóiból, valamint a korabeli zágrábi sajtóból merítve igyekszem választ adni.

Az első felhők

A magyar–horvát államközösség során az első vihart az 1708. évi magyar országgyűlésen elhangzott indítvány keltett fel, mely szerint a horvát törvények a jövőben nem ellenkezhetnek a magyarokkal. Válaszként az Esterházy zágrábi püspök által összehívott szabor döntést hozott arról, hogy Horvátországban a Habsburgok nőága uralkodik (az 1712:7. határozat az ún. horvát Pragmatica Sanctio). Az 1790–1848. évi magyar országgyűléseken a „horvát kérdés” állandó vita tárgya volt. „Alsó Szlavónia” és Fiume hovatartozása, a magyar nyelv bevezetése Horvátországban is, valamint a protestánsok egyenjogúsága a Dráva másik partján voltak a fő témák, amelyekben a magyarok és a horvátok nem tudtak kompromisszumos megoldást találni.

A magyar nemzeti eszme ébredése, a nemzeti állam gondolata aggasztotta a horvátokat, akik attól tartottak, hogy történelmi államuk, a Magyarországgal szembeni különállásuk megszűnik, és Horvátország beolvad Magyarországba. A magyar nacionalizmus a horvátoknál is hasonló érzelmet keltett. Az 1832–1836. évi országgyűlés már e jegyben zajlott. Zágrábban 1832. november 11-én összeült a szabor, amelynek megnyitása után Wlasits Ferenc báró horvát bán alkaptánnyá nevezte ki *Rukavina György* (*Juraj Rukavina Vinogradski*) tábornokot, aki köszöntő beszédét a rendi gyűlés nagy éljenzése mellett horvát nyelven mondta el. Ez volt az első alkalom, hogy a szaboron horvátul szólaljanak fel. Az országgyűlésen ismét fölvetődött „*Alsószlavónia*”, valamint a válásügy és a nyelv kérdése. A reformok útján haladó Magyarország egyre inkább távolodott régi szövetségesétől, Horvátországtól. A helyzetet Bécsből figyelték, és a magyar nemzeti állam kiépítése ellen az udvar a horvátokra támaszkodott.

A viszony elhidegülését segítette az államkancellár titkos üzenete, hogy a vitás kérdésekben forduljanak törvényes formák között a koronához, majd ott jó akarral vizsgálják meg a felirataikat.

Ekkor már az értelmiségiek soraiban kialakult a pánszlávizmus eszméje, amelynek lényege az volt, hogy a szlávok egymás közt kevéssben különböző, egy nyelvet beszélő népközösséget alkotnak. Népszerűsítésében nagy szerepe volt Pavel Safaryknak és Jan Kollárnak. Azt állították, hogy a szlávok hazája Pánszlávia, amely Kamcsatka és Raguzs (Dubrovnik), az Urál és a Tátra, a Volga és a Száva között létezik, mindenütt ahol a szláv nyelvet beszélik.

A horvátoknál a szláv eszme elsősorban a Grazban tanuló horvát *Ljudevit Gaj* (*Gáj Lajos*),¹ a görögből elhorvátosodott Dimitrije Demeter (Demeter Dimitria), valamint a horvátországi szerb Mojo Baltić (Baltics Mózes) és a szlovén Fran Kurelac (Kurelac Ferenc) fiatal értelmiségiek sorából került a nyilvánosság elé. A mozgalom jelentős tagja Vjekoslav Babukić nyelvész volt, aki tanulmányainak egy részét Szegeden végezte a piaristáknál. A mozgalmat, melyet Gaj kezdeményezett horvát nemzeti, vagy illír mozgalomnak szokás nevezni, és noha kulturális téren jelentkezett, később politikai programmá alakult át. 1830-ban Gaj kiadta első jelentősebb művét *Kratka osnova horvátkoszlavenskoga pravopisana* (A horvát-szláv helyesírás rövid alapelvei) címmel. A könyv Budán jelent meg és a cseh példára megreformált horvát helyesírást rögzítette. Gaj elsősorban a szlovén lakta területekre kívánta kiterjeszteni csírájában levő mozgalmát, abban a tudatban, hogy a szlovénok a horváthoz legközelebbi nép. Ám a helyesírás rögzítésének másik célja az volt, hogy a szintén katolikus szlávok – a lengyelek és a csehek – is olvashassák a horvát könyveket. Azonban a szerbekkel való kapcsolat teremtése is fontos cél volt, így lényegében az átalakult délszláv eszmévé.

Az *illír mozgalom* a kulturális, irodalmi és nyelvi területről politikai területre tért át, főleg miután politikai céljait Draskovich János (Janko Drašković) gróf összegezte a *Disertatia iliti razgovor* című művében. A „nagyhorvát” eszméjű röpiratában Draskovich gróf lerögzítette a program fő pontjait: Horvát-Szlavonország egyesülése Dalmáciával, a katonai határőrvidékkel és Boszniával, valamint a szlovén lakta Stájerországgal, Krajnával és Karinthiával, amelyekben hivatalos nyelvként a horvát szolgálna. Vannak azonban olyan vélemények, amelyek ezt a programot horvát és nem illír programnak tekintik. Tudniillik Draskovich gróf kizárólag a horvát és szlovén területek egyesítését szorgalmazta, az illír mozgalom pedig majd a déli szlávok közeledését tűzte ki célul.

¹ Gaj Lajos 1809. július 8-án született Krapinában francia-német szülöktől. A családja Erdélyből származott. Az édesapja gyógyszerészként Pozsonyból 1783-ban Krapina városába költözött. Gaj 1834-ben Lipcsében szerezte meg filozófia doktori címét. Lásd HEKA LÁSZLÓ: Zum 125. Todestag von Ljudevit Gaj /1809–1872/. *Pannonisches Jahrbuch – Panonska ljetna knjiga*, Wien, 1997. 82–83.

1835-ben megjelent Gaj Lajos szerkesztésében Zágrábban a *Novine horvatzke* nevű horvát politikai lap, illetve annak irodalmi melléklete, a *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*, melynek már az első évfolyamában közölték *Antun Mihanović Horvatska domovina* (A horvát haza) című versét, a mai horvát himnusz szövegét. A lap 1836. január 1-től *Ilirske narodne novine* cím alatt jelent meg, mint az illír mozgalom szócsöve.

Horvátországban eleinte ezeket a többnyire 20–30 éves fiatalokból álló vezetőket nem vették komolyan, főleg az arisztokraták (akik Kulmer báró és Draskovich János kivételével szinte mindannyian magyar-barátok voltak), ám idővel az értelmiségiek és a polgárság között erősödött a szlávság iránti vonzódás és a magyaroktól való elhidegülés. A szerbek iránti szimpátiából a horvát szót az „*illír*” fogalommal helyettesítették. Gajék szerint az „*Illíria*” magába ölelte Horvát-Szlavonország és Dalmácia területén kívül, még Isztria, Karinthia, Görc, Krajna, Stájerország, Ragusa, Bosznia, Hercegovina, Montenegró, Szerbia, Bulgária és Dél-Oroszország területét. Mivel a déli szlávok legnagyobb része (Szlavónia, katonai határőrvidék, Ragusa, Bosznia, Hercegovina, Szerbia, Montenegró) a *sto*-nyelvjárást használta, Gaj a Zágráb-környéki *kajkáv* dialektus helyett a *sto*-nyelvjárást vezette be lapjában. Ezzel újabb teret biztosított a horvát–szerb közeledésnek.

Annak ellenére, hogy az illír mozgalom nagy célokat tűzött maga elé, elmaradt a várt siker. Gaj nem tudta megnyerni még a Monarchián belül élő, nyugati kultúrához tartozó, katolikus vallású, hasonló nyelvet beszélő szlovénokat sem. A szerbek sem fogadták el az illírizmust, hiszen Gajék Illíria központjának Zágrábot képzelték el, ami a szerbek számára elfogadhatatlan volt. Ez utóbbiak ugyan nem zárkóztak el a délszláv állam létrehozásától, de abban a vezető szerepet maguknak szánták, az illír név helyett pedig javasolták a délszláv (jugoszláv), vagy még inkább a szerb elnevezést.

Noha Gaj Lajos a szerbekkel való egység megteremtése érdekében sok engedményt tett, a két nép között mégsem volt igazi rokonszenv. A hasonló nyelv mellett a nyugati kultúrához tartozó buzgó katolikus horvátoknak, és az ortodox vallású és a keleti kultúrában élő szerbeknek nem volt közös vonásuk. Gajék kísérletei, hogy a két civilizációt összekössék, a nyelv területén kívül nem arattak sikert.

Az illír mozgalmat támogatta az osztrák kormány, különösen a magyarság elleni küzdelemben. Gaj 1839-ben hódolatának jeléül felajánlotta az uralkodónak folyóirata első négy évfolyamát. *Franz Anton Kolowrat* gróf állam- és konferenciaminiszter pedig kitüntetésre ajánlotta a 30 éves fiatalembert, „*akinek rövid négy év alatt sikerült az egész horvát ifjúságot fellázítani a magyarok ellen*”.² Ezután Gaj értékes gyűrűt kapott a királytól annak ellenére, hogy a

² MISKOLCZY GYULA: A horvát kérdés és a délszláv állam gyökerei. A kormány horvát politikája. *Napkelet*, Budapest, 1929. 21. sz. 564.

kancellária közölte, addig még egyetlen magyar író sem részesült királyi elismerésben.

Az illírizmus inspirálta az első pártok megalakulását Horvát-Szlavonországban. Már 1836-tól kezdve közeledtek egymáshoz a magyarbarát politikát támogató nemesek, az illír mozgalom terjedése pedig összefogta az értelmiséget. Azonban egyik tábornak sem volt ekkor még kitűzött politikai programja és szervezete. 1841-ben megalakult a *Horvát–Magyar Párt* (*Horvatsko–Vugerska strajinka*), amely a Magyarországgal való szoros államközösség elvét hirdette. A pártot nemsokára az ellentáborba tömörülő illírek „magyaron” gúnynévvel látták el, jelentése „elmagyarosodottak” volt. A pártot *Rauch Levin* és *György* báró testvérek, *Joszipovics Antal* (Antun Josipović), a túrmezei (turopolje-i) kisnemesek ispánja és *Erdődy János* gróf vezették. Fő támogatóik részben a konzervatív, magyarbarát arisztokrácia, másrészt a túrmezei bocskoros nemesség voltak.³ A Horvát-Magyar Párt mindenekelőtt az illírizmus ellen lépett fel, tiltakozott az „illír” név, valamint az „oláh” (szerb) „sto” nyelvjárás ellen, síkra szállt a „tisztá” horvát név és nyelv (a „kaj” nyelvjárás) megőrzése mellett. Főleg Zágráb, Körös és Varasd megyében volt népszerű, ahol a „kaj” nyelvjárást használják. A párt ellenezte a délszláv egységet támogató programot, Gajt pedig megvádolták, hogy az orosz cár ügynöke, s hogy pánszláv izgatása a horvátországi bajok fő forrása. Mivel az illírek olvasóköröket szerveztek, és azokban ténykedtek, a „magyaronok” *Casino*-t hoztak létre Zágrábban, és abba tömörültek. A magyar-barát pártiak szorgalmazták a magyar nyelv hivatalos és oktatási nyelvvé való elfogadását, valamint azt is, hogy a három horvát megye (Zágráb, Varasd és Körös) is – a magyar és szlavón megyékhez hasonlóan – közvetlenül küldjön két-két követet a magyar országgyűlésbe.

³ A túrmezei nemesi község (communitas nobilium de Turopolja, communitas nobilium Campi Zagrabiensis) a XIII. században keletkezett, amikor a zágrábi királyi vár egyes jobbágyságait nemesi rangra emelték. A túrmezei nemesek azonban nem voltak teljesen mentesek minden teher alól. A bán ugyan elrendelte, hogy évente válasszák meg maguknak az ispánjukat (*comes terrestris*), de mellette a hatalomban részesült a zágrábi, illetve túrmezei ispán is (*comes Campi Zagrabiensis*), akit a bán nevezett ki, és a túrmezeiek által választott ispán neki volt alárendelve. Hosszú küzdelem után 1553-ban a túrmezeiek megkapták teljes szabadságukat, melyet az 1560. évi statutum biztosított. A község (valójában járás) szervezetét az 1737. évi *Esterházy bán statútuma*, valamint az 1749. évi szábor által hozott statutum szabályozta. A túrmezei járás központja Velika Gorica volt, és a járáshoz tartoztak: Rakitovec, Kurilovec, Pleso (ma a zágrábi repülőtér), Kobilić, Pakarje, Donja és Gornja Lomnica, Kostanjevec, Lekenik, Mračin és Lukovec. – A nemesi járás legfőbb szerve a közgyűlés (*spravišće, congregatio*) volt, amelyen megválasztották az ispánt (*komes, comes*) és a többi végrehajtó szervet. Eleinte a közgyűlésen részt vett az összes nemesség, mivel azonban az 1737. évi községi választásokon összezsúfoltak, a későbbiek során ott csak a falvak képviselői és 12 örökös ülnök vehetett részt. A komes vezette az igazgatást, bíraskodott és képviselte a túrmezeieket a horvát száboron. A XVI. század végétől alispánt (*vicecomes*) is választottak, majd a XVII. századtól ítélőmestert (*notarius*) és fiscust (*fiskus*) is, aki a vagyonnal törődött, és képviselte a túrmezeiek közérdekeit. A túrmezei nemesi község igen gazdag levéltára megmaradt.

A délszláv irodalomban a „magyaronokat” azzal vádolták, hogy nem volt bennük nemzeti öntudat, amíg az illírek „*erős szláv érzelmükkel*” elősegítették Horvátország önállósodását, viszont az igazság az, hogy a „*magyaronoknak*” tudatában állt horvát nemzetiségüknek és a magyar–horvát államközösség fennmaradásának szükségessége, s éppen ezért elleneztek annyira az illírek délszláv eszméjét.

A másik párt – az *Illír Párt* – viszont Magyarországtól elkülönített független politikai-területi egységet kívánt létrehozni, amelyben egyesülne Horvátország, Szlavónia, Dalmácia, a katonai határörvidék és Fiume. Emellett kulturális egységet akart a boszniai horvátokkal, valamint a szlovénnel és a szerbekkel. Az illírek támogatói főleg a nem nemesi származású értelmiséghez és középnemességhez illetve a polgársághoz tartoztak. A két párt közötti viszony nagyon elmérgesedett, főleg amikor 1843. december 9-én Zágrábban fegyveresen összezsaptak a két párt hívei, aminek következtében két ember életet veszttette. A feszült helyzet megoldására a király Haller bánt kinevezte Zágráb vármegye főispánjává. Az uralkodó – Haller bán javaslatára – 1843-ban betiltotta az illír nevet, és ezzel visszaszorult az illír fogalom (illír nyelv, illírizmus, Illíria) valamint a jelvények (címer: félhold és hatágú csillag) használata, de a király ígéretet tett arra, hogy továbbra is védeni fogja a horvátok municipális jogait. Gaj Lajos lapja megváltoztatta a nevét, és *Narodne novine* (*Néplap*) név alatt jelent meg a későbbiekben. Az Illír Párt pedig Nemzeti (Népi) Pártként (*Narodna stranka*) folytatta működését.

Azonban a kibékíthetetlen felek még keményebben egymásnak estek 1845. július 28-án és 29-én, amikor megtartották Zágrábban a megyei tisztújítást. Azon a túrmezei bocskoros nemesség szavazataival a Horvát–Magyar Párt aratott győzelmet. Az eredmény 1289:974 szavazatarány volt a magyarbarát Zsuvics József (Josip Žuvić) javára ellenfelével Lentulaj Benedekkel (Benko Lentulaj) szemben. Így – később a horvát–magyar kiegyezésben oroszlánrészt vállaló – Zsuvics József lett Zágráb megye alispánja. Az elégedetlen illírek távozásakor a Szent Márk térről (akkoriban Zágráb fő tere) a magyarbarát Ferich Tádé (Tadija Ferić) házából egy lövés dördült el (véelhetően ünneplés miatt). Ezt követően az illírek megtámadták a házat, majd a katonaság parancsot kapott, hogy lőjön a tömegbe. Az összezsapásnak 17 halálos áldozata, és nagyszámú sebesültje lett.

Jellašics báró báni kinevezése

Az újabb pozsonyi országgyűlés előtt, 1847. október 18-án rendi gyűlésként utoljára ült össze a horvát szábor. A követutasításokban megismételték a régi *municipális* jogok védelmét és kitartást „*Alsó-Szlavónia*” kérdésében (annak Horvátországhoz való tartozásáról). Abban szerepelt az is, hogy „*a magyar testvérek iránti szeretetünk bizonyítékeként a követek magyar nyelven szólalja-*

nak fel az országgyűlésen”.⁴ E követutasítás kiszabása mellett a szábor határozatot hozott a horvát nyelv hivatalossá tételéről a közéletben, illetve annak iskolákba való bevezetéséről tanítási nyelvként. Az 1847. évi szábor megújította az 1845. évi határozatokat az önálló érsekség felállításáról zágrábi székhellyel, valamint Dalmácia és Fiume Horvát–Szlavónországgal való egyesítéséről. Amikor 1847. november 11-én István főherceg Pozsonyban megnyitotta az országgyűlést és azon megkezdődött a „szokásos” nyelvügyi vita, még nem lehetett tudni, hogy a következő év az első horvát–magyar fegyveres összeütközéshez fog vezetni a 746 éves közös államiság történetében. Az 1847–48. évi pozsonyi országgyűlésen a Horvát Királyságot a száborban megválasztott követek (*ablegatione regni Croatiae*), Herman Buzsan, a báni szék tanácsosa a felsőházban, Ozsegovics Metel, királyi helytartói tanácsos, valamint Joszip Bunjik, Pozsega megye főjegyzője mellett – a régi szokás szerint – Horvátország ítélőmestere (*protonotarius*), Nikola Miksics képviselték. Mellettük a felsőházban a főpapok közül Haulik György zágrábi püspök⁵ és Gabriel (Gavro) Szmicsiklasz, körösi (*uniátus*) metropolitapüspök jelentek meg, amíg Mirko Ozsegovics zenggi és Joszip Kukovics diakovári–szerémi püspök távol maradtak. A főispánok közül jelen volt gróf Széchen Miklós pozsegai, báró Bedekovics Lajos körösi, báró Kulmer Ferenc szerémi, Péchy Imre (egyébként magyar származású) zágrábi és Joszip Siskovics verőcei főispán, míg a varasdi főispáni szék 1845 óta üres volt. A főurak közül az országgyűlésen részt vettek Erdődy Antal és Sándor (magyar származású) grófok, Pejacsevics László, Márk és Péter grófok, valamint Széchen Antal, Miklós és Pál grófok.⁶ Az alsóházban gróf Jankovics Gyula, első alispán és Farkas Sándor főjegyző (Pozsega megye), Szalopek Lajos második alispán, Delimanics István szolgabíró (Verőce megye), Dubravay János főjegyző és Marso Alajos ügyvéd (Szerém megye), Antun Dániel Joszipovics ispán (Túrmező), valamint Komendo Márton prépost (boszniai–diakovári káptalan) és Mojzes István kanonok (zágrábi káptalan) voltak jelen. A szabad királyi városokat Andrijevid Ignác szenátor (Zágráb), Melincsevics Antal főjegyző (Varasd), Fodróczi Sándor megyei aljegyző (Kőrös), Ferencsics József tanácsos (Kapronca), Obradovics Jovan *szerb nemzetiségű* tanácsos (Károlyváros), Kussevics Svetozar ügyvéd (Pozsega), Gregurics Nepomuk János ügyvéd (Zengg) képviselték. Fiume városát és kerületét Ivan Tosoni és Privicer István szenátorok, a baccariti (Bakar) pedig Zmaics (Szmaics) Bartol (Beralán) képviselték. A távollévő főurak helyett a felsőház-

⁴ FERDO ŠIŠIĆ: *Pregled povijesti hrvatskog naroda*. Zágráb, 1974. 416.

⁵ Lásd LADISLAV HEKA: *Hrvatsko-mađarski povijesni kalendar* (Horvát–magyar történelmi kalendárium), Croatica, Budapest, 2001. 92–93. A szlovák származású Haulik György báni helytartó (*locumtenens banalis dignitatis*) is volt, valamint a horvát egyház első érseke és bíborosa (1852. december 11-től).

⁶ Károlyváros környéki horvát nemesek voltak, nem tévesztendőek össze a magyar Széchenyi grófokkal. Lásd FERDO ŠIŠIĆ: *Kako je Josip Jelačić postao banom?* (Hogyan lett Jellasics József bán?), Belgrad, 1934, 20.

ban jelen volt, de felszólalási és szavazati jog nélkül Csegely Károly (gróf Draskovics Janko, valamint gróf Sermage Lajos özvegye helyett), Csóka Zsigmond (a valpói Prandau Gusztáv és Károly bárók), Cár János (Keglevics Tamás és Draskovics János grófok), Novak Péter (Bedekovics Rudolf), valamint Verovski Ferenc (Pejacsevics László és Pál grófok helyett).

Az illír mozgalom nagy hatással volt a horvátokra, valamint a horvátországi és magyarországi szerbekre, így a szerb nemzetiségű követek mindenben támogatták a horvát „testvéreket”, sőt a „szerb–horvát nemzet” érdekét szolgálták az országgyűlésen. Szerb nemzetiségű követek voltak: Joszif Rajacsics szerémi (károlyvárosi) ortodox metropolita, Pantelija Zsivkovics aradi, Evgenije Joanovics károlyvárosi (plascani), Platon Atanackovics budai és Stefan Kragujevics pakraci (horvátországi) pravoszláv püspökök. Az alsóházban a szabad királyi városok követe volt Jovan Hadzsics tanácsos (Újvidék), Kulundzsics István városi kapitány és Vinkentije Zomborcsevics orvos (Szabadka), Konjovics Dávid főbíró (Zombor), Joanovics György városi polgár (Temesvár).

Hazatérve a horvát követek a száborban írásban számoltak be a pozsonyi országgyűlésen történekről és megjegyezték, hogy *„teljes joggal állítható az, hogy a számtalan tárgyalat kérdésből szinte egy sem akadt, amelyben hazánk nemzetiségét, jogát vagy területi épségét ne sértették volna meg... Egyértelmű, hogy most, amikor hazánk nemzetei a szabadságot és nemzeti megújulásukat ünneplik, nagy veszély fenyeget bennünket”*.⁷

Nemsokára a horvátokat is elfogta a forradalmi láz, és úgy érezték, nagy esély előtt állnak. A neves szónok, Ivan Kukuljević Sakcinski, aki a száborban az első horvát nyelvű szónoklatot tartotta, most elmondta, hogy Magyarország és Bécs egyaránt „a nemzeti szabadság” megvalósítása előtt állnak. *„Ez a láng most városunkat is elkapta. 600 évig csak a papíron leírt kiváltságokra támaszkodhattunk, most örök időkre erősebb talajra fektethetjük nemzetünk jogait és boldogságát, a nemzeti egyenjogúság és nemzeti szellem alapján... Ezért arra figyelve, ami Bécsben és Pozsonyban történik... a zágrábiaknak mint a szabad nemzet szabad polgárainak, saját erejükől kell kivívniuk, hogy Dalmácia, Horvátország és Szlavónia Királyságának állami szábora (országgyűlése) legyen”*.⁸ Kukuljevics indítványozta, hogy mielőtt összeül a szábor (az akkori körülmények között erre 1848 márciusa előtt nem volt lehetőség), Zágráb városa küldjön feliratot Ferdinánd királyhoz (kétségtelenül Kossuthnak a pozsonyi országgyűlésen intézett hasonló akciója nyomán), valamint hogy Zágrábban nemzetgyűlés összehívására kerüljön sor, amelyben a „nép” kimondja azokat az „óhajait”, melyek a szábor tárgyalásainak az alapját képezik majd.

⁷ FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 21.

⁸ Uo. 24. A szábor ekkoriban tartományi gyűlésnek tartották, ezért tekinti nagy vívmánynak Kukuljevics azt, hogy országgyűléssé alakuljon át a rendi gyűlés.

Az illírek hangoztatták Horvátország veszélyeztetettségét a magyar állam létrehozása esetén, hogy tovább csorbulnának a jogai. Még a mérsékelt horvát politikusok is ellenezték Kossuth tevékenységét. Márciusban a horvát Bedekovics Lajos báró, nyugalmazott magyar alkancellár zágrábi lakásán találkozott báró Kulmer Ferenc felsőházi országgyűlési követ, Szerém megye főispánja és Ozsegovics Metel, a horvát szábor alsóházi országgyűlési követe. A tárgyalások a haza jövőjéről zajlottak, a haza alatt pedig Horvátországot és Ausztriát értettek a főurak. Ferdo Šišić szerint⁹ ezen a megbeszélésen született meg az a javaslat, hogy Jellasics József¹⁰ ezredes kinevezését kérjék a horvátok az uralkodótól.

⁹ FERDO ŠIŠIĆ i. m. 30.

¹⁰ A Jellasics régi horvát nemesi család, amelynek legkorábban ismert tagjai 1537 óta nemesi ranggal rendelkeztek, és akkoriban a szluini Frangepán grófok szolgálatában álltak. A birtokaik, az Una és Kupa folyók, a Bánság területén terültek el. Rudolf király 1579-ben megerősítette Jellasics Márk nemességét, Jellasics Gábor pedig II. Ferdinándtól 1619-ben megkapta a családi címet (két szembenálló oroszlán, a mancsukban kard, azon pedig levágott török fej). A 16. század végén a családi birtokok török kézre kerültek, és a Jellasicsok a Zágráb melletti Túrmezőbe (Turopolje) költöztek, ahol Buzsin, Kurilovec és Mala Mlaka voltak a birtokaik. Az első birtok alapján a 17. századtól a család mellékeve Buzsinski lett. A család innen a Zágráb környéki Jankomir, Laducs, Novi Dvori és Zlata birtokokra költöztek. Jellasics József báró a kuriloveci ág leszármazottja. A családi hagyományhoz tartozott a katonai szolgálatban való részvétel, így az édesapja, Franjo (Ferenc) is a harcmezőn tűnt ki. Részt vett II. József seregében a török (1789), valamint a franciák (1792-től) elleni háborúban. 1797-ben tábornoki, két évvel később bárói kinevezést is kapott, majd 1800-ban altábornagy és a Péterváradon (ma Újvidék külvárosa) székelő Szlavón Határőrvidék főparancsnoka lett. Péterváradon született 1801. október 16-án Jellasics József (Josip), aki kilenc éves volt, amikor meghalt az édesapja. Jellasics József is a katonai pályát választotta, a bécsi Theresianumban nevelkedett. A gyermekkorától katonának készült Jellasics József a pályafutását 1819-ben – tehát 18 éves korában – alhadnagyként kezdte. 1825-ben komolyan megbetegedett és Zágrábban telepedett le, ahol három évig kezelték. Amint javult az állapota, hadnagyként Galíciába ment, majd 1830-ban századosként a határőrvidéki Ogulinba. Nem sokára Olaszországba helyezték át. Négy évet töltött olasz földön, majd ismét Horvátországban teljesített szolgálatot. 1837-ben őrnagyként Zadarban (Zára) a gyalogsághoz került. Itt megismerkedett Dalmáciával és a Cattarói-öböllel. 40 éves korában a Glinában székelő I. báni ezred alezredese, majd egy évvel később ezredese lett. Nem sokára nagy népszerűséget szerzett az itteni horvát, illetve szerb lakosság körében, főleg miután 1845-ben a határőreivel visszaverte a török támadásokat. A határőrvidéki szerbek és horvátok csakis a császár fennhatóságát ismerték el, a politikai életben nem vettek részt, a határőrvidéken a közigazgatást, bíraskodást és oktatást egyaránt a tisztek végezték, így gyakran a térséget nagy laktanyának tekintették. A határőrök az udvartól kapták a fizetésüket, és mivel a térségben kevés lehetőség volt a mezőgazdasági tevékenységre, tulajdonképpen a lakosság egzisztenciája az udvartól függött. A kiváltságokat is a bécsi udvar biztosította számukra, ezért is érthető a ragaszkodásuk Bécs, illetve a katonatisztek iránt. Mivel a tisztek többsége németajkú volt, Jellasics népszerűsége még érthetőbb. A szabadságharc előtti években az illír (délsláv) mozgalom a fénykorát élte, így a szerb–horvát közeledés is a csúcs felé tartott. A jelentős részben szerbek lakta Péterváradon született és nevelkedett Jellasics az illír mozgalom tekintélyes pártfogója volt, és viszonylag magas rangja révén segíthetett a helybéli lakosságnak, amely jobban bízott a „saját” nemzetiségű tisztben, mint a németekben. Ekkoriban a szerb kémek is sokat időztek a határőrvidék területén, és támogatták a szerb–horvát közeledést. Lásd HARTELEY: *The man who saved Austria. The life and times of baron Jelacic*. London, 1912.,

Wirkner Lajos, a Magyar Udvari Kancellária tanácsosa március 15-én reggel hazautazott Bécsbe Pozsonyból, és ott Jósika Sámuel báróval, a magyar konzervatívok vezetőjével találkozott. Megegyeztek abban, hogy Horvátországban mielőbb szükséges betölteni – az 1845 óta üres – báni széket.¹¹ Olyan emberre számítottak, aki az udvarhoz hűséges. Ezt a véleményt közölték Ludvig főherceggel, aki támogatta az ötletet. „Március 16-án Wirknerhez és Jósikához érkezett Kulmer báró és miután elmondták a horvát főúrnak az elképzelésüket, Kulmer Ferenc mindjárt Jellasics Józsefet javasolta, mint a legmegfelelőbb személyt, amit a vendéglátók végül elfogadtak. Még aznap Kulmer meglátogatta Ludvig főherceget is, közölte vele a javaslatot, és a főherceg azt jóváhagyta. Így tehát, már március 16-án – a zágrábi nemzetgyűlés előtt – megszületett a döntés Jellasics báró báni kinevezéséről.”¹² Erről azonban nem tudott az illír mozgalom egykori vezetője, Gaj Lajos, akit 1843 után lassan kirekesztették a horvát politikai életből, és aki értesülve a bécsi felkelésről, valamint a magyar követelésekről, március 16-án útra kelt és 18-án Bécsbe érkezett. Ott fogadta őt a horvát nemességhez tartozó gróf Nugent tábornok,¹³ és Gaj az ő közvetítésével Johann főherceg előtt elmondhatta az óhajait. A Grazban élő főherceget Gaj a horvátok barátjának tekintette és az Állami Konferenciában Kolowrat szláv irányzatának folytatójaként arra kérte, hogy a dinasztia, és a horvát nemzeti érdekek szempontját mérlegelve támogassa Jellasics mielőbbi báni kinevezését. Hosszabb rábeszélés után a főherceg elfogadta Gaj javaslatát, és vele együtt vonattal Bécsbe indult, ahová március 19-én érkeztek meg.¹⁴ Ott a polgári származású Gaj értesült arról, hogy Kulmer báró a fővárosban tartózkodik, és este megkereste őt, majd ismertette a bécsi utazásának célját.

Később Gaj azt mesélte, hogy Kulmer ellenezte Jellasics kinevezését, mert-hogy „*nincs politikai tapasztalata, se tehetsége*”, majd később mégis mellé állt. Az igazság viszont az, hogy a horvát főúr titokban szerette volna tartani Jellasics báni kinevezését, emellett Gajt nem becsülte túlságosan és nem örült,

---

Le Ban Jelacic et les événements en Croatie depuis de l'an 1848, par le lieutenant feldmaréchal Joseph baron Neustaedter (Zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtár).

¹¹ 1845 októberében Haller Ferenc gróf lemondott a báni székről. A szász királytól kérte a báni tisztség betöltését, meghozza a császári család egyik tagja által, azaz valamelyik főherceg személyében (... *in banum regnorum horum cum omnigena legali autoritate unum a serenissimis Augustae domus regnantis principibus clementer nominare...*). Erről 1847. december 8-án tárgyalt a Magyar Udvari Kancellária, majd döntéshozatal végett a Királyi Kancelláriához továbbította az ügyet. Az Állami Konferencia megtárgyalta az előterjesztést, majd 1848. január 26-án határozatban rögzítette: „*das die Besetzung der Stelle eines Banus von Croazien auf unbestimmte Zeit zu vertagen sei*”, amit Ferdinánd király 1848. február 2-án megerősített. Bécsi Állami Levéltár. Staatskonferenz 103. (1848). Lásd FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 39.

¹² FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 32.

¹³ A Nugent család ír származású volt. A családnév kiejtésével sok gond akadt Horvátországban, hiszen az akkor „divatos” francia kiejtés alapján „Nizsán”-ként (Nüzsán-kénty) említették a családot, ami természetesen téves volt.

¹⁴ Johann főherceg érkezéséről Bécsbe (március 19-én este) beszámolt a *Wiener Zeitung* március 21.-iki számában.

hogy ilyen fontos kérdésben beavatkozik az ügybe. Azonban mivel még aznap este Johann főherceg tudatta Ludvig főherceggel, hogy Jellasicsot mielőbb szükséges kinevezni horvát bánná, Kulmer bárónak már nem kellett titkolódnia. Március 20-án a császári palotában fogadták Gajt is, méghozzá Ludvig főherceg szobájában, ahol jelen volt Ferenc Károly és Johann főherceg, az Állami Konferencia tagjai. Itt Gaj megismételte Jellasics horvát bánná való mielőbbi kinevezésének az igényét, mivel Gajnak vissza kellett térnie Zágrábba, hogy „átvegye a nemzeti mozgalom irányítását”.¹⁵ Ludvig főherceg végül is megígérte, hogy támogatni fogja Jellasics kinevezését, de az ügyet „végig kell vinni” az Állami Kancellária ülésén keresztül. Mielőtt március 22-én visszautazott volna, Gaj Bécsben a horvát és a szerb egyetemistákkal tárgyalt, főleg Đuro Daničićsal és Svetozar Markovićsal. A tanácskozások gyümölcse két (március 20-án és 21-én kelt) proklamáció volt, amelyet a „*Horvátországban, Szlavóniában és Dalmáciában élő testvérekhez*” küldtek. A Bécsben tanuló délszláv egyetemisták fölhívást intéztek a testvéreikhez: „*Mi szlávok a Császárság lakosságának szinte a felét alkotjuk, mégis az idegenek elnyomása és önkényuralma alatt állunk, mint egyetlen más nemzet sem. Elnyomnak bennünket a béke és szeretet szép szavait emlegetve... Ezért keljél föl te szegény nemzetünk és mondd ki az akarodat. Azért tedd ezt, mert szabad nemzet vagy... Azt mondják, már szabadok vagytok, mert szabad sajtód és polgári gárdád van... Tudjátok mi a szabadság nemzet nélkül? Test lélek nélkül. Halott tárgy. Mi élő szabadságot akarunk. Tudjátok-e, hogy meg akartak semmisíteni bennünket Pozsonyban a halott szabadság nevében, meg akartak fosztani bennünket a nemzetünkötől, a nemzeti színeinktől, a címertől és nyelvünkötől? Szabadság és a nemzetiség az egész világ számára szétválaszthatatlanok. Ne higgyünk tovább azoknak, akik szép szavakkal és ravaszsággal már fél évszázada folyamatosan a fejünket akarják. Mondjátok ki a nemzeti akaratot, és a mi eltipróinkat eléri az Isten jogos ítélete.*”¹⁶

A legnevesebb horvát történész, Ferdo Šišić azt állítja, hogy Jellasics kinevezése érdekében állt egyaránt a bécsi udvar „reakciós elemeinek”, a magyar konzervatív köröknek és a magyar „hegemóniától” való felszabadulásra törekvő horvátoknak egyaránt. „*Ekkoriban a király a báni tiszt betöltésénél meghallgatta a Magyar Udvari Kancellária javaslatát, ez utóbbi pedig a nádor mellett a horvát szászor véleményére is kíváncsi volt, hiszen a szászor jelölési joggal rendelkezett*”.¹⁷ Ferdinánd király március 20-án levelet küldött Hohenlohe herceghez, az udvari haditanács vezetőjéhez, amelyben értesítette, hogy minél előbb („*so schnell als möglich*”) szeretné Jellasics ezredest kinevezni horvát bánnak. Ennek érdekében utasította a herceget, hogy egyezzen meg a magyar udvari

¹⁵ FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 33.

¹⁶ Uo. 34–35.

¹⁷ Uo. 36–37. A szászor jelölési jogának fennállásáról (pontosabban annak kimaradásáról) lásd HEKA LÁSZLÓ: *Horvát alkotmány- és jogtörténet I. rész* (Horvátország alkotmányossága című fejezet).

kancellária elnökségével és jelentse, hogy milyen körülmények között lehet ezt a kinevezést a legjobban megvalósítani. Hohenlohe herceg már aznap kapcsolatba lépett a Magyar Udvari Kancelláriával, és külön fölhívta a figyelmet arra, hogy Jellasicsnak ez alkalommal jár a titkos tanácsosi (*Geheimrat*) tisztség, valamint a két báni ezred tulajdonosa (*Inhaber*) kinevezés is. Végül azt is el szeretne volna érni, hogy az új bán kapjon magasabb – tábornoki – katonai rangot. A Magyar Kancellária belegyezett, csak azt kérte, hogy a nádort is tájékoztassák a történekekről.

Március 21-én Ferenc Károly főherceg irodájában tartották meg az Állami Konferencia ülését, amelyen jelen volt Ludvig főherceg, mint elnök, Windischgrätz herceg mint a katonai hatalom képviselője, gróf Hartwig miniszter, báró Jósika Sámuel erdélyi kancellár és Szögyény-Marich magyar alkancellár (Apponyi György gróf március 14-én lemondott). Jósika báró beszédében kiemelte, nagyon fontos az, hogy Horvátország és Erdély továbbra is békében maradjon, valamint hogy az ottani – udvarhoz hűséges elemek – (Erdélyben a székelyek, Horvátországban a határőrök) a királyt támogassák. A székelyekért ő maga vállalt garanciát, de a határőrök nyugalomához szükséges lenne, hogy mielőbb saját vérű vezetőt kapjanak, aki „*a katonai szervezetüket, hűségüket és a sértett nemzeti érzelmüket az udvar érdekében használja fel*”.¹⁸ Kulmer báró Jellasicsot javasolta, aki horvát, népszerű az országában és a határörvidéken és kétségtelenül hűséges a császárhoz. Mindezt báró Jósika mondta és javasolta Jellasics horvát bánná való kinevezését.¹⁹ Szögyény-Marich megjegyezte, hogy személyesen nem ismeri Jellasicsot, de a magyar kancellária szokásos politikája az, hogy a báni tiszteket „*a horvátok szlávságesszme iránti veszélyes vonzódása miatt*” rendszerint a Horvátországban birtokkal rendelkező magyar főurakra (és nem pedig a horvát nemzetiségűekre) bízza, akik magas katonai tisztséget töltenek be, de a közigazgatásban is járatosak.²⁰ Ilyenek voltak az Erdődy, Pálffy, Gyulay, Wlassich, illetve Haller bánok. Ezért az ügy nem olyan egyszerű, főleg „*most, amikor a horvátok az illírizmus hatása alatt állnak, és nyugtalanok*”, így nem célszerű lemondani a már évszázadok óta létező elvről. Ezért ő nem voksolhat Jellasics kinevezése mellett. Az alkancellár még azt is megemlítette, hogy a bán kinevezésénél a nádornak mindig nagy befolyása volt, és erről most sem lenne szabad megfeledkezni. Mert ellenkező esetben Pozsonyban azt gondolhatják, hogy a kinevezés a háttérben történt és újabb izgatásnak adhat okot.²¹ Az alkancellár szónoklata nem tetszett az Állami Kancellária többi jelenlevőjének, mert azok már eldöntötték, hogy a horvát báni székbe „*saját emberüket*” ültetik, még mielőtt az új magyar felelős minisztérium olyan pozícióba kerül, hogy dönthet ebben az ügyben. A horvátok lojalitására számítva az Állami

¹⁸ FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 38.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo. 39.

²¹ Uo.

Kancellária úgy döntött, hogy mellőzi a nádort, aki Batthyányék befolyása alatt áll és ellenezheti Jellasics kinevezését. Ezért az a határozat született, hogy az alkancellárnak másnapra be kell bizonyítani, milyen szerepe van a nádornak a bán kinevezésénél. Nos, Szögyény-Marich ezt meg is tette (hangsúlyozta, hogy a bán kinevezése a nádor javaslatára vagy legalábbis meghallgatása után történt) és kitartott a korábbi véleménye mellett. Ezt követően a főhercegek beleegyeztek, hogy az alkancellár azonnal értesítse a nádort, István főherceget és a király nevében sürgőnnyel meghívták őt Bécsbe. Aznap este (március 22.) István főherceg megérkezett a tanácskozásra, ahol tudatták vele a határozatukat Jellasics báni kinevezéséről, meghozzá úgy, mintha az a király akarata lett volna. A nádor eleinte tiltakozott, mondván, hogy Batthyány grófot már kinevezték miniszterelnökké, és ilyen fontos dolog nem történhet a háta mögött, de végül is elfogadta a többiek döntését. Ezzel adott volt a jogi alap Jellasics báró báni kinevezéséhez. A nádor nemsokára ismét megváltoztatta a véleményét és a távozása előtt kérte, hogy függesszék fel Jellasics kinevezését addig, amíg az új magyar kormány nem nyilatkozik az ügyről. Azonban erre már nem volt lehetőség, hiszen a döntés megszületett és március 23-án reggel Jellasics József bárót hivatalosan is kinevezték horvát bánnak, tábornoknak, titkos tanácsosnak és a báni ezredek főparancsnokának (tulajdonosának).²² Postafordulóval elindult az erről szóló értesítés Jellasics báróhoz Glinába, István nádorhoz Pozsonyba, Haulik György zágrábi püspökhöz, a zágrábi báni tanácshoz, és a pesti Királyi Helytartótanácsához, amely még működött, hiszen a magyar minisztérium nem kezdte el a tevékenységét. A nádorhoz intézett levélben a király azt írta, hogy a horvátországi helyzet, valamint Horvátország és Magyarország közötti viszony (*dessen Verbandes mit Ungarn*) megkívánja a gyors intézkedést, amihez a bán kinevezése tartozik, hiszen ezzel rendeződik a magyar–horvát állam viszonyának törvényessége, rendje és legalitása. Azaz, a király (bécsi kormány) Jellasics kinevezését a nádornak úgy mutatta be, mintha az „*Magyarország érdekében történt volna!*”²³ Szögyény-Marich megjegyezte, hogy Pozsonyban Jellasics kinevezése nemtetszést keltett, részben azért, mert túl nagy volt az előléptetése, másrészt pedig azért, mert a magyarellenességre illir pártot támogatta, és ígéretet tett arra, hogy leszámol „*az ún. magyar tirániával!*”²⁴

²² Uo. 41.

²³ Uo. 42.

²⁴ Uo. Šišić az említett tanulmányában a levéltári anyagokra hivatkozva cáfolja, hogy Jellasics kinevezése jogtalan lett volna. Gróf Hartvig (*Genesis der Revolution in Österreich im Jahre 1848*, Lipcse 1850, 239-től) írása is ezt támogatja. Šišić idézi az Állami Konferencia március 20-i ülésének erre vonatkozó részét: „*Seine Kais. Hoheit der Erzherzog Palatin hier anwesend, haben zu dieser Massregel höchst Ihre Zustimmung mündlich gegeben*”. SZÖGYÉNY-MARICH Emlékiratai (I. köt., Budapest, 1903.) című művéről Šišić azonban megjegyzi, hogy amikor a volt alkancellár írta a memoárjait, „akkoriban Jellasics közellenség és hazaáruló volt a magyar nemzet szemében”, és ezért írhatta le azt, hogy „ő nem írta alá a Jellasics kinevezéséről szóló jegyzőkönyvet, holott azon szerepel az alkancellár aláírása”. Sőt – írja Šišić (i. m. 43) –, „elsőként éppen Szögyény-Marich gratulált szívélyesen Jellasicsnak a kinevezése miatt, már március 24-én.”. Ez a

Zágrábban semmit sem tudtak a bécsi eseményekről. Március 22-én a zágrábi Nemzeti Otthonban Draskovics Janko gróf elnökletével (Kukuljevics János vezette a jegyzőkönyvet) készülődtek a horvát nemesek a zágrábi nemzetgyűlésre. A „nemzeti kívánságokat” rögzítették és stilizálták. Elsőként a bán személyét tárgyalták és az idős Draskovics grófot javasolták, ám ő a kora miatt elutasította a jelölését. Több horvát, illetve szerb nemzetiségű határőrvidéki tisztet is javasoltak, akik közül Jellasics kapta a legtöbb szavazatot, de a nemesi összefogaton nem született határozat a jelöléséről. Március 24-én Bécsből hazatért Gaj Lajos, és este hét órakor megérkezett a Nemzeti Otthonba, ahová Horvátország különböző részeiből jöttek el a tekintélyes hazafiak. Gaj szónoklatában kiemelte, hogy a bécsi szlávok támogatják a „*Monarchia szlávságának felszabadítását*”, a háromtagú bizottság létrehozását, valamint a nemzeti kívánságok pontjainak kidolgozását, amiről Bécsben tárgyalni fog az udvar. Kétségtelenül Gaj közel állt az udvarhoz és annak elkötelezettje volt, hiszen még az este János (Johann) főherceghez levelet küldött, amelyben értesítette, hogy a zágrábi események „*vezetésem alatt a dinasztia, az állam és a nemzetünk érdekében zajlanak, úgyhogy a megkapott parancsok szerinti legjobb eredményekre számíthatunk*”.²⁵ Šišić szerint egyértelmű, hogy Gaj Grazban és Bécsben „*felajánlotta és elkötelezte magát arra, hogy a március 25-re összehívott zágrábi nemzetgyűlésen magyarellenos hangulatot kelt, ami a bécsi udvar érdeke volt, de ami nem ellenkezett az akkori horvát nemzeti törekvésekkel sem*”.²⁶ Hogy miként vélekedtek a horvát urak Gajról, az kitűnik Draskovics Janko gróf 1848. április 6-án kelt és Jellasics bánhoz intézett leveléből is, amelyben hangsúlyozza Gaj büszkeségét, gőgösségét és kiemeli, hogy Gaj Jellasicsot „*tényleg tiszteli és szereti, már amennyire ő képes bárkit is szeretni, de kérlek, sohase fogad el a tanácsait és véleményeit egyes személyekről, mert senki olyat sem fog javasolni, aki nem eszköz az ő kezében, és semmi olyat sem tanácsol, ami nem az érdekeit szolgálja. Az ambíciója sokkal nagyobb, mint a képességei*”.²⁷ Március 25-én, a Gyümölcsoltó Boldogasszony napján aztán megtartották a zágrábi nagygyűlést, amely a szabor pótlását tűzte ki célul. Azon a főszerepet Gaj és Kukuljevics játszották. Kidolgozták 30 pontban a „*nemzet akaratát*”,²⁸ amely tükrözi a politikai álláspontot, amely kétségtelenül az ún.

latin nyelven írt levél a zágrábi Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levéltárában található, Jellasics báró levelezései között.

²⁵ „*Pflichtgemaess berichte ich hiemit, dass die hiesigen Verhaeltnisse sich im Interesse der Dynastie, des Staates und unserer Nation unter meiner leitung so günstig gestalten, dass wir in Gemaessheit der mir erteilten Auftraege die besten Resultate zuversichtlich zu hoffen haben*”. A levél eredeti példánya Szögyény-Marich alkancellár iratai között található (Emlékirat, I. köt., 22.), amelyet Ludvig főherceg küldött, de Szögyény-Marich János (Johann) főhercegtől kapta meg. Idézi Ferdo Šišić az említett tanulmányában, 45.

²⁶ FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 45–46.

²⁷ Uo. 46. Lásd Jellasics levelezését. A Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia levéltára.

²⁸ Maga a szöveg a „*Mi, a Háromegy királyság (Dalmácia, Horvátország és Szlavónia) szlávjai...*” szavakkal kezdődik.

ausztroszlavizmust szorgalmazza, azaz, hogy minden monarchiabeli szláv nemzetnek olyan autonómiára van szüksége, amely elegendő a nemzet akadálytalan fejlődéséhez. A dokumentum három olyan kérdés kompromisszumos megoldására volt hivatott, amelyek nagyon fontosak voltak az udvar számára: a korona iránti hűség garantálása, a nemzeti autonómia teljesítése, és a Szent István koronája országainak fennmaradása „állami közösségként”. Az ausztroszlavizmus az osztrák–magyar dualizmus és föderalizmus ellen is irányult és a Monarchiát egy központosított államként képzelte el, amelyben a császár, a Bécsben székelő központi kormány és központi parlament mellett léteznének tartománygyűlések (*Landtag*) minden nemzet számára. A 30 pont felolvasása után (az utolsó 30. pont még a cölibátusra is kitért és annak eltörlését követelte) Gaj Lajos javasolta, hogy ünnepélyes deputációt válasszon meg a nemzetgyűlés, amely a „nemzet kívánságait” Bécsben átadja az uralkodónak, valamint hogy futárt küldjenek Jellasicshoz Glinában, hogy értesítse az ezredest a nemzetgyűlésen történt bánná való megválasztásáról. Másnap Jellasics útnak indult és amikor Lekenikben megállt ebédelni, a helyi postás (Krempay) átnyújtotta neki a „tábornoknak és bánnak” címzett, március 23-án kelt, a báni kinevezéséről szóló levelet, abban az uralkodó német nyelven kifejtette mély meggyőződését, hogy a horvátok a békét és a rendszert támogatják, ő maga pedig ígéretet tett, hogy amint összeül a szábor, és benyújtja a nemzetiségre és nyelvre vonatkozó kéréseit, azokat teljesíteni fogja.²⁹ Még aznap koraeste Zágrábba érkezett a „községházára”,³⁰ majd oda hívatta Gaj Lajost, és tudatta vele a császári dekrétum tartalmát. Jellasicsot mindenféleképpen meglepte a hatalmas előléptetés és a nagy megtiszteltetés, amelyben részesült, hiszen ezredeseket nem volt szokás ilyen magas méltóságba beiktatni. Talán azért is vélte úgy, hogy történelmi jellegű küldetésben vesz részt, amely dicsőséget, de bukást is hozhat neki, ezért is választotta a báni mottóját: „*Amit az Isten ad és a hős szerencse*”.³¹

Március 30-án a közel 400 tagú horvát küldöttség Bécsbe érkezett, ahol a bécsi polgárok, illetve az ottani szlávok nagy része örömmel fogadták Gajékat. Az illír mozgalom vezetőjének nagy megdöbbenésére azonban a gróf Ficquelmont külügyminiszternél történt fogadáson felolvasott 30 pont nem tetszett a grófnak, aki kifogásolta a „nemzeti kérések” hosszúságát és túl szabad stílusát és elmondta, hogy az amúgy is beteg királyhoz a dokumentum ilyen formában „nem mehet”. Ezért rövidíteni kellett a petíción. Gaj még Bedekovics bárót is meglátogatta, aki azt tanácsolta neki, hogy az üdvözlő beszédében semmiféleképpen se említse meg azt, hogy esetleg Horvátország elszakadni szándékozik Magyarországtól, hanem csak annyit mondjon, hogy „Magyarország bitorlásai ellen” harcolnak a horvátok.³² A rövidített szöveg 11

²⁹ Az említett levél nem azonos szövegű, mint az a latin nyelvű szöveg, amelyet az uralkodó a horvát szábornak küldött.

³⁰ A báni palota mögötti Kapucinus utcában állt a ház. Lásd FERDO ŠIŠIĆ: i. m. 52.

³¹ Uo. 53.

³² Uo.

pontból állott, és abban a horvátok a kívánságaik „mielőbbi teljesítményét” kérték, mert ellenkező esetben anarchikus állapot keletkezhet Horvátországban, és az óhajok teljesítése nélkül „nem utazhatnak haza”, mert a népnek már elege van a sok teljesítetlen ígéretből.³³ Mivel a hivatalos közlöny (*Wiener Zeitung*) már március 28-án közölte Jellasics báni kinevezéséről szóló hírt („*Sr. K. k. Apost. Mt. Haben mittelst eines am 23. I. M. erlassenen a. h. Handschreibens den Obersten Joseph Freiherrn v. Jellaschich zum General-Major und Banus von Croatien, dann zum Inhaber des 1-ten und 2-ten Banal-Graenz-Infanterie-regiments zu ernennen und ihm zugleich die geheime Tarswürde taxfrei zu verleihen geruhet*”),³⁴ az új petíció első pontjában a bán főparancsnoki kinevezését szorgalmazta Horvátországban és a katonai határőrvidéken. Emellett Horvátország, Szlavónia, Dalmácia, a katonai határőrvidék, Muraköz és Isztria egyesülését, független, a szábornak felelős *minisztérium* felállítását tüzték ki Gajék legfontosabb célként. Szögyényi-Marich alkancellár feljegyzéseiből kitűnik, hogy Ferdinánd király már idegeskedett, amikor március 31-én egy óra-kor fogadta a 14 tagú horvát küldöttséget. Nem akarta felölteni a magyar tábornoki uniformist, és azzal fenyegetőzött, hogy az osztrák tábornoki öltözékét is leveszi, és civil ruhában fogadja a horvátokat, vagy egyáltalán nem is fogadja őket. Amikor végre megérkeztek Gajék, a király mellett a főudvarmester, gróf Dietrichstein és komornyikja, gróf Mitrovski, valamint Szögyényi-Marich alkancellár voltak jelen. Gaj latin nyelvű beszédében üdvözölte az uralkodót, aki ezt követően felolvasta az alkancellár által készített választ. A válasz nagy csalódást keltett a zágrábi küldöttség soraiban. Másnap összeült az Állami Kancelária, és arról döntött, hogy írásban is válaszol a horvátoknak, meghozzá úgy, ahogy azt a király szóban már megtette. A király kész teljesíteni a horvátok azon kívánságait, amelyek a királyi esküvel, jogokkal és kötelezettségekkel összhangban vannak. Ezeket a száborban kell megfogalmazni, a szábor összehívni pedig a báni helytartó, Haulik püspök mielőbbi feladata. A szábor összehívását a püspöknek az alkancellárral történő egyeztetés után kell megejteni, majd erről értesíteni István főherceget.

Kulmer báró március 30-án levelet írt Jellasicshoz, aki Bécsbe készült az eskütelételére. „*A kinevezésed három nap alatt történt, meghozzá úgy, hogy ezt megelőzően rád senki sem gondolt. Ezzel kútba estek a pozsonyi (magyar) kombinációk... Barátom! A Monarchia veszélyben van! Csak itt tudsz minderről magyarázatot és utasítást kapni, arról, hogy miként kell ténykedned... Magyarországon rossz a helyzet. Az új minisztériumot ugyan megerősítették, de úgy gondolom, hogy a ténykedéséből nem lesz semmi. Mindennek a vége az lesz, hogy Ausztriának megint karddal kell megszereznie Magyarországot. Csak a határőrök maradjanak békében és hűségben.*”³⁵

³³ Uo. 55.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo. 58.

Amint Bécsbe érkezett Jellasics, előbb Károly Ferenc főherceget és feleségét, Zsófiát látogatta meg, majd gróf Latour tábornokot, akivel hosszasan elbeszélgetett. A Monarchia katonai vezetőinek egyöntetű véleménye volt, hogy a hadszervezetnek nem szabad szétszakadni különböző nemzeti seregekre, hiszen a Monarchia egységét csak így lehet megtartani. Jellasics egyetértett Latour véleményével, és megerősítette hűségét, éppúgy, ahogy elítélte Magyarország törekvéseit a saját nemzeti hadsereg létrehozására. Ezzel magyarázhatók a magyar minisztérium megerősítése körüli nehézségek, hiszen az csakis a kompromisszumos honvédség intézményesítésével oldódott meg. Jellasics Bécsben találkozott Strossmayer udvari káplánnal (később diakovári püspökkel), Brlics András klerikussal, valamint a horvát deputáció tagjaival, akik még Bécsben maradtak – Gajjal, Kukuljeviccsal, Vraniczánival – és már ekkor szó esett az esetleges „*Magyarország elleni fegyveres csapásról, noha Jellasics a konfliktus (per pacta) megoldásában bízott*”. Április 5-én Brlics instrukciója szerint agitátorokat küldtek a túlnyomórészt szerb lakta Szerémbe, azzal a feladattal, hogy „*szabadítsák meg a királyt a magyar iga alól*”.³⁶ Az agitátoroknak az is a feladatuk volt, hogy készítsék fel a népet a fegyveres fölkelésre, ha erre utasítást kapnak. „*Ezek a körök Jellasiccsal együtt kapcsolatba léptek egyes lengyelekkel, főleg Lubomirski herceggel, a szlovák Hurbannal, Sturával és a többiekkel, és arról tárgyaltak, hogy közösen támadnak a magyarokra*”.³⁷ Az időközben Bécsbe érkező szlovén küldöttség is csatlakozott a horvátokhoz, akik a dalmátokat is meghívták a délszláv közösségbe, „*a császár megvédésére*”. Az ausztriai szlávok 1848-ban tehát összefogtak közös politikai céljuk (ausztroszlávizmus) megvalósítása érdekében: Jellasics a horvátoknál, Rajacsics pátriárka és Sztratimirovics tábornok a szerbeknél, Šafarik és Palacki pedig a cseheknél. Ez utóbbi április 11-én visszautasította a csehek részvételét a frankfurti pángermán parlamentben, mondván: „*Ha Ausztria régóta nem létezne, Európa és az emberiség számára nagyon fontos lenne most mindjárt azt létrehozni*”.³⁸

Április 8-án Jellasics letette a báni esküt Ferdinánd király kezébe. A régi szokás szerint a bán ezt a magyar kancellár és egy referens jelenlétében volt köteles megtenni latin nyelven. Jellasics ezt ellenezte, de miután Szögyényi-Marich alkancellár iratokkal alátámasztotta, hogy az eskütétel rendszerint ebben a formában történt, a horvát bán az alkancellár jelenlétében a Stettner Mátyás referens által felolvasott esküszöveget „*nagy pátozzsal ismételve*” felesküdt a királynak.³⁹ Ezen a napon kinevezték őt altábornagynak és a civil Horvátország, valamint a horvát katonai határőrvidék főparancsnokának. A határőrvidék horvát és szlavón generalátusból állott, tehát Jellasics csak az egyik résznek

³⁶ Uo.

³⁷ Uo.

³⁸ Uo. 62.

³⁹ SZÖGYÉNYI-MARICH: *Emlékiratai* I. 69.

lett a főparancsnoka. A szlavón katonai határőrvidék vezetője továbbra is a Péterváradon (a bán szülővárosa) székelő báró Hrabovski altábornagy maradt. Jellasics főparancsnoki kinevezésével az udvar meg kívánta akadályozni, hogy az egy nappal korábban kinevezett felelős magyar minisztérium bármilyen hatáskörrel rendelkezék Horvátországban, a bán pedig így szinte a kinevezésének első napjától kezdve Magyarország megfékezésére szolgáló védőpajzzsá vált. Április 15-én a polgári és katonai hatalommal felruházott bán – Gaj és még néhány horvát úr társaságában – Zágráb felé indult.

Jellasics báró 1848. április 18-án kezdte meg báni működését Zágrábban. Már a következő napon az egyik első intézkedése volt, hogy elrendelte, a horvát hatóságok a szábor összehívásáig csak neki engedelmeskedhetnek. Ezzel – ha formálisan nem is, de gyakorlatban – Horvát-Szlavonország elszakadt Magyarországtól a következő két évtizedre. Április 25-én az új bán kihirdette a jobbagyfelszabadítást és a feudális viszonyok megszüntetését, amit később a szábor is elfogadott.⁴⁰ Ezzel a rendeletével is meg akarta erősíteni azt, hogy Horvátországnak nincs köze a magyar országgyűléshez és annak határozataihoz, amit alátámaszt a május 11-én kelt báni értekezleti felirat, amely közölte V. Ferdinánddal, hogy Jellasics nem engedelmeskedik a magyar kormánynak, mert az a horvát nemzet érdekei s a birodalom egysége ellen dolgozik.

Május 18-án Jellasics bán választásokat írt ki Horvát-Szlavonországban és a katonai határőrvidéken. 191 képviselőt választottak a száborba, külön levéllel pedig meghívták a virilistákat is. Az uralkodó ugyan megtiltotta a június 5-ére összehívott szábor megnyitását, de a bán nem engedelmeskedett neki, sőt június 2-án bejelentette, hogy nem fogadja el a király rendeletét, amely szerint Batthyány miniszterelnökkel kellett volna találkoznia.

A június 5-iki szábor felállította a *Báni Tanácsot*, elfogadta a jobbagyfelszabadítást, a Magyarországgal és Ausztriával való kapcsolatot pedig föderációként kívánta átrendezni. Hivatalos nyelvvé ekkor nem a horvátot, hanem a „*nép nyelvét*” mondta ki, hogy a „horvát” elnevezéssel ne bántsa a horvátországi szerbeket, főleg miután a császár – Jellasics kérésére – engedélyezte a katonai határőrvidék képviselőinek megjelenését a száboron, azok jelentős része pedig szerb nemzetiségű (és érzelmű) volt.

A zágrábi tartománygyűlés első határozata a bán beiktatására vonatkozik. Abban méltatják Jellasicsot, akit nemsokára „*a nemzet őrzőjének*”, „*változások csillagának*” nevezték és dicsőítették a nemzeti pártiak. Noha a királyi kinevezésről szóló leiratban az szerepel, hogy a beiktatás Haulik György zágrábi püspök jelenlétében történjék meg, Jellasicsot először a történelem folyamán a

⁴⁰ Arról, miként került Jellasics a báni székbe, lásd HEKA LÁSZLÓ: *Horvátország alkotmány- és jogtörténete II. rész (1848–1918)*, JATEPress, 2004. (megjelenés alatt) 19–30. Lásd HEKA LÁSZLÓ: *A horvát–magyar közjogi viszony különös tekintettel a horvátországi 1868:I. törvénycikkre és a magyarországi 1868:XXX. törvénycikkre* (doktori értekezés, kézirat), Szeged, 2004. 19–30.

szerb pátriárka, Rajacsics József iktatta be a báni tisztségbe.⁴¹ Rajacsics a horvát bán barátja volt, és mind a jegyzőkönyvekből kitűnik „*az elnök úr a fényes úr Josip Šrot belgrádi püspök elnöklete alatt, kinevezett egy bizottságot, a nemzet akarata szerint, amely Rajacsics József fényes pátriárkát megkérte és elővezette, hogy a bánt – az előzetes megegyezés alapján – a báni székbe ültesse, és az esküjét elfogadja. Ez után nagy lelkesedéssel és teli szívekkel fogadták a nemzet képviselői a fenséges pátriárka urat.*”⁴²

A képviselők választottak három bizottságot, amelyek élén a katolikus (zenggi püspök Mirko Ožegović), az ortodox (pakraci vladika – püspök, Kragujević) és a görögkatolikus (unijátus, károlyvárosi vladika – püspök Eugenij Joanović) egyház főpapjai álltak. Már ezzel az ökumenikus jellegű cselekedettel a délszláv eszmében gondolkodó horvátok jelezték, a horvátot és a szerbet azonos nemzetnek tartják, amelyet csak a vallás különbözteti meg, de a szimbolikus tettek után ez a gát sem jelenthet akadályt. Hatalmas éljenzés, hangos zene és ágyúk dörgése mellett érkezett „*a nemzet kedvence*”⁴³ az összegyűlt nemzet közepén kialakított helyre, és hosszú a nép érzelmeit érintő beszédbe kezdett:

„*Úraim, a nemzet képviselői, kedves testvéreim!*

Mindig büszke voltam arra, hogy horvát anyám a horvát hazámban szült meg engem, de az igazi öröm az életemben akkor keletkezett, amikor a nemzetem édes hangja bánnak hívott meg hazámba, és a legkegyelmesebb urunk, az uralkodónk a nemzet akaratának eleget tett. Nem a kitüntetés okozott örömet a számomra, hanem az, hogy engem a nemzet akart, és hogy a nemzet óhaját elfogadják. Most itt vagyok előtted, lélekkel és testtel a te bánod, nemzetem, fogadjál be a testvéri ölelésedbe, és légy biztos, hogy csakis a hazáért és a királyért élek, s halok”⁴⁴

Ezek után letette az esküt a királynak, majd a régi szokás szerint, az éljenzés mellett háromszor levegőbe emelték. A beiktatás hivatalos része után az új bán hosszasan beszélt az udvarhoz való hűség szükségletéről, valamint a Magyarországgal való viszony rendbe hozásról:

⁴¹ Haulik püspök ekkor nem tartózkodott Zágrábban. Természetesen feltehető a kérdés, hogy egy ilyen fontos eseményre, mint amilyen a báni beiktatás, miért nem tudott hazajönni. A „konzervatív” katolikus püspök ellenezte a történeteket, éppúgy, mint a papok döntő többsége. Az 1848. évi szabóri jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy a főurak tisztában voltak ezzel, és egyesek a püspök „felelősségre vonását” is kilátásba helyezték. Haulik egyébként szlovák nemzetiségű volt, így „szlávellenességgel” nem lehet őt megvádolni.

⁴² *Zapisnik sabora Trojedne Kraljevine Dalmatinske, Hrvatske i Slavonske* 5. i. slijedećih dana mjeseca lipnja i serpnja...1848. deržanom (A hárommegyes királyság, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia szaborának június 5-től júliusig tartott üléseinek jegyzőkönyve). Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb (Nemzeti és Egyetemi Könyvtár), Zágráb, 1848. I. számú (határozat) – (a továbbiakban: *Zapisnik*).

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

„Testvéreim. Megdönthetetlen hűségünk a királyunk iránt évszázadok óta az erényünk, olyan tulajdonságunk, amelyre büszkék lehetünk, s az évszázadunk jelszavához, a 'szabadság, egyenlőség, testvériség' fogalomhoz csatoljuk az arany betűkbe vésett "az uralkodónk iránti hűség" jelszót is.

Ami a Magyarországgal való viszonyunkat illeti, annak három oldala van: hogy volt, hogy van és hogy lesz. Az előbbi a múlté, amilyen a mostani az pedig a szabor hatáskörébe tartozik. Én nem kívánok részletesebben foglalkozni vele, ezzel a képviselőket esetleg befolyásolni, de mivel a magyar koronával való szövetséget a nemzetünk mondta ki mint akarátát, és ez az én óhajom is, és mivel az a korona a mi hazánk koronája is... ezért köteles vagyok figyelmeztetni és felhívni benneteket, hogy a magyarokkal való viszony az egyenjogúság és a magyar korona alatt élő összes nemzetek szabad fejlődésének elve alapján történjék⁴⁵... a Pragmatica Sanctio szerint...

Ez elvek alapján rendezzük a viszonyunkat a magyarokkal, mert nem állhatunk velük mindig ellenséggként fölfegyverkezve: nyolcszáz éves testvéri és szomszédi szövetség garantálja számunkra, hogy a mostani viszályt barátságos kézzel el tudjuk rendezni.

Azonban, ha balszerencsére mégis bekövetkezne, hogy a magyarok velünk és a mi magyarországi rokonnemzetünkkel⁴⁶ továbbra is, nem testvérként, hanem mind elnyomók viselkednek, akkor tudják meg, hogy már lejárt annak az ideje, hogy egy nemzet uralkodjék a másik fölött, és mi a karddal a kezünkben megyünk eléjük a hazánk nagy férfjának, Erdődy Jánosnak 'Regnum Regno non praescribit leges' szavait ismételve.⁴⁷

Nem fogadjuk el tehát a magyarok erőszakosságát, március 15. előtt sem ismertük el. A márciusi lázadást letörtük és megsemmisítettük, és a mostani helyzetbe kerültünk a magyarokkal szemben. Jövőben is tudunk majd biztonságot szerezni a fölényeskedésükkel szemben. Mi csak olyan kormányt ismerhetünk el, amely tiszteleiben tartja az ősi alkotmányunkat és a királyi hatalmat. A mostani magyar kormányt nem fogadhatjuk emiatt el, hiszen az a királyt függővé tette, és az nem áll törvényes viszonyban a monarchiával.

Ami pedig azokat a rágalmakat illeti, amelyeket kitaláltak rólam, hogy mi a király és a Monarchia alkotmányos berendezése ellen fordulunk, és hogy benneteket és a királyt elárulom az északi kolosszusnak, mindezek régi nóták, hamis vádak, amelyeket majd tettekkal megcáfolom”.⁴⁸

⁴⁵ Elsősorban a magyarországi szerbekre gondolt, valamint a szlovákokra és a románokra is.

⁴⁶ Jellasics egy nemzetnek vélte a horvátot és a szerbet, és a bácskai és bánáti szerb akciókat „sajátjainak” tekintette.

⁴⁷ Erdődy János horvát bánnak tulajdonítja ezeket a szavakat, amelyeket az 1790. évi országgyűlésen mondott el a magyar nyelv bevezetésének kapcsán, hangoztatva, hogy „az egyik királyság nem szabhat törvényeket a másik királyságnak”. Jellasics tehát kiemeli, hogy Horvátország is éppúgy királyság, mind Magyarország, tehát egyenrangú fél.

⁴⁸ Zapisnik, 1. számú határozat.

Óriási tetszésre talált a beszéde, a nép ismét az éljenzés mellett, háromszor a levegőbe emelte, majd a pátriárka mondott köszöntő beszédet:

„Felséges bán uram, édes büszkeségünk és reménységünk! Legrégibb idők óta már nem hallottunk hangot, amely ilyen édesen a szívünkben csengett volna... A kék tengertől a kárpáti hegyekig és tovább, ahol a szlávág él, egységes hang kiáltja: „Éljen a jó Ferdinánd király, éljen Jellasics bánunk!” Nagy esemény ez számunkra, nagy reményeket keltünk a délszláv nemzetek jövőjébe, hiszen dicső felmenők leszármazottja vagy, tiszta szláv vérből, szláv anya tejéből táplálkoztál, gyermekkorod óta fegyverrel feküdtél le és ébredtél föl, a katonákat és a nemzetet egyaránt bölcsen vezetted. Nem tudsz mást mint garantálni, hogy végrehajtod, amit megesküdtél az Istennek, a királynak, a nemzetnek és az állam alkotmányának... Bármit teszel, az Isten nevében tegyed, hiszen aki így épít az kövön épít. Védd meg az igazságot és jogot, az osztrák uralkodó házat, a nemzetek édes szabadságát, a mi nemzetünket, a hárommegyes királyság becsületét és dicsőségét... Melletted van a bátor nemzet, veled van a Mindenható Isten!”⁴⁹

Óriási üdvözléssel fogadták a pátriárka beszédét, majd a bánnal együtt átvitték őket a báni palota melletti Szent Márk templomba, ahol a zenggi püspök, Mirko Ožegović anyanyelven misézett, majd mindannyian átmentek a görögkeleti templomba, hogy „a világnak megmutassák, hogy a nyugati és a keleti egyház testvérei egy szívet és egy lelket alkotnak”.⁵⁰

A szábor ezt követően Jellasics bárót közfelkiáltással megválasztotta a hárommegyes királyság főkapitányává.⁵¹ A bán által – a beiktatása előtt – hozott összes döntést megerősítették,⁵² a körösi főjegyzőt, Franjo Žigrovićot kinevezték az ideiglenes ítélőmesternek, mivel Nikola Maksić ítélőmester hiányzott a szábor üléseiről. A 7. számú határozat a Szerb Vajdaság és a Hárommegyes Királyság szövetségéről igen fontosnak bizonyult a délszlávok következő lépéseik szempontjából. A Rajacsics pátriárka vezette szerb küldöttség a száboron felajánlotta, hogy „az újonnan szervezett Szerb Vajdaság szoros politikai szövetségbe lépjen a Hárommegyes Királysággal közös állami testet alkotva, amelynek alapja a szabadság és egyenlőség. A horvátok támogatják a szerb óhajokat: a Szerb Vajdaság és Szerémség létrehozásának elfogadását a határőrvidékkel együtt (ide tartozzék Baranya, Bácska, a becsei kerülettel, sajkás területek, és Bánát), a pátriárka és a vajda kinevezésének elismerését, a szerb nemzet függetlenségének és szabadságának az elismerését... Ezért a hárommegyes királyság a szerb nemzeti kongresszus jegyzőkönyvének 4. pontja szerint elfogadja a szerbek óhajait mint saját kívánságait, s az uralkodónál és más helyen támogatja ezeket, majd törődik azok megvalósításáról is”.⁵³ A szábor megválasztott egy

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ *Zapisnik*, 2. számú határozat.

⁵² *Zapisnik*, 3. számú határozat

⁵³ *Zapisnik*, 7. számú határozat.

bizottságot, amely a Magyarországgal és Ausztriával való viszony megállapításáról hivatott tárgyalni (8. számú határozat). Az elkészítette a javaslatot, melyet a szábor 11. határozatában elfogadott. Lényege, hogy Horvátország nem fogadhatja el a magyar minisztériumot, az általa hozott – Horvátországra vonatkozó határozatokat – semmisnek tekinti, a saját ügyek intézésére pedig létrehozta a báni tanácsot. Kiemelt, hogy Dalmácia egyesüljön mielőbb Horvátországgal, a szerbek lakta tartomány, illetve a szlovén lakta Stájerország, Karinthia, Isztria és Görz szorosabb kapcsolatba kerüljenek a háromegyes királysághoz (11. határozat 6. pont). Kulmer Ferenc bárót megválasztották, hogy az országot képviselje a király előtt (11. határozat, 10. pont).

A 13. számú határozat arról tanúskodik, hogy Jellasicsék készen álltak a háború kirobbantására. Az említett határozat (a hadsereg otthon maradásáról) szerint „*a haza rendjének és béke fenntartásától függ az osztrák monarchia egységének megmaradása*”, s „*mivel a magyar minisztérium ellenséggént viselkedik, ezért a békét már nem lehetne biztosítani, ha a hátramaradt határőröket is a hadszíntérre bevonná a császár. Már így is aránylagosan az olasz háborúban a mi hazánkból van a legtöbb katona, ezért kérvényezni fogjuk ezt a királytól, hogy új katonákat ne kérjen, sőt azt is szeretnénk, hogy a Magyarországon tartózkodó, Lipót herceg vezette seregünk, is mielőbb hazatérjen*”.⁵⁴

Mivel a báni beiktatáson nem volt jelen Haulik püspök, és a katolikus egyház sem nézte szívesen ami történik Jellasicsék körül, ezért elterjedt a hír, hogy a katolikus egyház veszélybe sodródik, azt a keleti (ortodox) egyház háttérbe szorítja. A szábor a 14. számú határozatában ezt igyekezte cáfolni, és hamis vádaknak nevezte. A 20. számú határozatban a tartománygyűlés állást foglalt a Magyarországgal való viszony rendezését illetően, „*mivelhogy a királyságunk elfogadta János főherceg közvetítését közöttünk és a Magyar Királyság között, azt követően, hogy a királyi utasítás szerint megegyezésre kell jutnunk egymással*”.⁵⁵ A határozat már az első bekezdésében kiemeli, hogy „*a bán vezetése alatt külön bizottságot kell kialakítani, amely a szerb nemzet képviselőivel kiegészülve a Szerb Vajdaság óhajait is megfogalmazva, János főherceg közreműködésével eljuttatja azokat a magyar nemzethez*”.⁵⁶ A 2. a) pontban a szábor követeli, hogy „*minden eszközzel fenntartassék az osztrák császárság egysége*”, a 2. b) pontban síkra száll azért, hogy „*a magyar korona alá tartozó összes nemzetnek és általuk használt nyelvnek szabadság és egyenjogúság biztosítottassék, főleg a háromegyes királyság nyelve és nemzetei, politikai intézmények és képviselői, amely alatt a királyságunk és a Szerb Vajdaság esetében a szábor értendő, elsősorban pedig a saját közigazgatás és törvényhozás*”.⁵⁷

⁵⁴ Zapisnik, 13. számú határozat.

⁵⁵ Zapisnik, 20. számú határozat.

⁵⁶ Uo. 1. bekezdés.

⁵⁷ Uo. 2. b) pont.

A 3. bekezdésben azonban kiemelik, hogy mielőtt javaslatukat elküldik „a magyar nemzethez, annak képviselőitől megkövetelik, hogy ismerjék el: a bizottság a tárgyalásokban nem csak mint horvát nemzet bocsátkozik, hanem mint Horvát–Szlavón Dalmát Királyság és a vele egyesült Szerb Vajdaság. Az egyesülésre vonatkozó tárgyalásokban mint szabad és a Magyar Királyságtól független nemzet lép fel.”⁵⁸

Jellasics bárót felhatalmazták a feltételek kidolgozásának vezetésével, és a tárgyalások lebonyolításával. A 21. számú határozatban „az ellenséges körülmények miatt” a szábor (június 29-én) „ideiglenesen teljhatalommal” ruházta fel a bánt, és a hatalma alá „az egész hazában az összes katonai és polgári területek kötelesek meghajolni”.⁵⁹ Annak érdekében, hogy a bán elnyerje a polgárok tetszését a szábor meghozta a döntést, hogy „a hazában uralkodó rendkívüli állapot miatt a nemzet pénzügyi szűkösségének feloldozása érdekében a fényes bán felhatalmazást kap egy millió ezüst forintot kölcsönözni állami garancia mellett...”⁶⁰

Jellasics készült a háborúra, de valójában gondolt arra is, hogy mégis létrejöhet a magyar nemzettel való megegyezés, hiszen a szábor 20. számú határozata alapján javasolta a Magyarországgal tárgyaló bizottság tagjait, akiket a szábor elfogadott. Ezek voltak: Nugent Albert, Eltz Hugo és Pejacsevics Péter grófok, Bedekovich Lajos és Kulmer Ferenc bárók, valamint Ozsegovics Metel, Buzsnjik József, Dimitria Vukovics kanonok, Zsigrovics Ferenc, Mazsuranics János, Vukovics Mátyás, Loncsarevics szerb pap, Puksec kapitány, Suplikac Iván, Vraniczáni Ambroz, Kukuljevics János, Vukotinovics Lajos, Mojsia Georgievics és Zsuvics József.⁶¹

A szabori tárgyalások még zajlottak, amikor V. Ferdinánd június 10-én felüggesztette tisztségéből Jellasics bánt, amit a szábor érvénytelennek nyilvánított. A magyar-ellenes hangulatot tovább növelte az a döntés, melynek alapját a szábor által a szerbekhez kiküldött Nugent Albert horvát gróf június 15-i, a károlyvárosi szerb nemzeti bizottsággal közösen küldött levele adta. Abban a szerbek hangsúlyozzák, hogy már mindkét oldalon elfogadták a háromegyes királyság és a Szerb Vajdaság közötti szövetséget, és, hogy „a szerb nemzetet már megtámadták”. A gróf jelentése és javaslata alapján a tartománygyűlés „a kölcsönös szövetség és testvéri szeretet alapján ténykedve kijelenti, hogy minden pillanatban a testvérek óhajainak megvalósítása érdekében, kész fizikailag és erkölcsileg is segítségre kelni, valamint az egymásközi, illetve az Ausztriával és Magyarországgal való viszonyok tárgyalását illetően minden cselekvést a szerb testvérekkel együtt és közösen tesz meg”⁶²

⁵⁸ Uo. 3. a) pont.

⁵⁹ *Zapisnik*, 21. számú határozat.

⁶⁰ *Zapisnik*, 22. számú határozat.

⁶¹ *Zapisnik*, 31. számú határozat.

⁶² *Zapisnik*, 24. számú határozat.

Ezzel tulajdonképpen a horvátok vállalták, hogy a már a szabadságharcosok elleni harcoló szerb csapatokat támogatni fogják. Ezt alátámasztja a 26. számú határozatban rögzített – 80 szakaszból álló – Határőrvidéki alkotmány is, amely ugyan nem változtatott a Határőrvidék (Krajina) helyzetén (az továbbra is különös jogállású osztrák tartomány maradt), csupán „*organikus szövetségbe*” lépett a háromegyes királysággal. Lényegében az alkotmány a Jellasics hadseregének java részét adó határőröknek kiváltságokat biztosított.⁶³ Ugyanerre a célra szolgált jó részt az urbárium megszűnését szabályozó 27. számú határozat is.

János főherceg közvetítésével a magyar–horvát (szerb) fegyveres összecsapás előtt Jellasics és Batthyány között találkozóra került sor Bécsben, de a két ország fejének csupán annyiba sikerült megegyezniük, hogy mindkét fél visszavonja a csapatait a határról (Dráva folyó partjától). A magyar sereg visszavonult, de Jellasics szerint a határok az országa és Magyarország között nem csak a Dráván voltak. Ezért írta többször is a zágrábi „*Narodne novine*” nevű lap értetlenkedve, hogy miért üzeni a magyar fél, hogy visszavonult a határokról, mikor ezt nem tette meg, „*mert Szerém és Temesköz területén még ott vannak, habár a Drávától visszavonultak*”.

A horvát bán ragaszkodott a tárgyalás során ahhoz is, hogy a magyarok mondjanak le a pénz- és hadügy irányításáról (azok egyesüljenek a bécsi központi kormányban), valamint hogy ismerjék el a szerbek autonómiáját, Horvát-Szlavonországnak pedig teljes belügyi függetlenséget biztosítsanak, úgyszintén a horvát nyelv használatát még a magyar országgyűlésen is. Jellasicsot az említett követelések megfogalmazásában bátorította az udvar. A báró ekkor már nem is bízott abban, hogy a magyar kormány elfogadja követeléseit, hiszen hazatérve folytatta a mozgósítást a katonai határőrvidéken, a zágrábi tartománygyűlést pedig berekesztették, elhalasztották „*amíg nem következnek be boldogabb idők*”.⁶⁴

Annak ellenére, hogy a horvátok élvezték az udvar támogatását, az uralkodó nem volt hajlandó túl sok önállóságot biztosítani számukra. Az ügyet saját keze irányítása alatt akarta tartani, és a horvátokat a magyarok ellen „fölhasználni”, de ugyanakkor Kossuthéknak azt a látszatot igyekezett mutatni miszerint a horvátok „már kezelhetetlenek”. Magyar-ellenes és szláv érzelmű hangulatot keltettek a zágrábi lapok is, amelyek 1848 március óta élvezték a teljes szabadságot. Az illír mozgalom bal szárnya vette át a lapok irányítását. A legbefolyásosabb lapot, Gaj újságját, a *Narodne novine*-t Bogoslav Šulek szerkesztette önállóan 1848 májusától 1849 júniusáig. A forradalmi évben az értelmiségiek három új lapot indítottak a Župan testvérek nyomdájában. *Saborske novine* (Szabari lap) mindössze 15 számot jelentetett meg általában Slavoljub Vrbanić szerkesztésében, viszont az augusztus 6-tól megjelent *Slavenski Jug* (A szláv dél) a baloldal legjelentősebb orgánuma lett, amely a nemzeti forradalmi han-

⁶³ *Zapisnik*, 26. számú határozat.

⁶⁴ *Zapisnik*, 34. számú határozat.

gulatot keltette. Hozzá hasonló forradalmi nézeteket vallott a Dimitria Demetar által indított, Josip Prus által szerkesztett, német nyelven megjelent Südslavische Zeitung. A szlávság népszerűsítése érdekében 1848 őszén – azonos nevű cseh mintára – megalakult a *Slavenska lipa* (Szláv nyársfa) nevű nemzeti-politikai szervezet. Az illírizmus – horvát nemzeti megújulás nemcsak elkötelezettség volt, hanem divattá is vált. Számos névváltozás történt 1848-ban, főleg a nem horvát ősöktől származóak részéről. A családnevek szlávosítása mellett hazafiak tömegesen módosították a személyneveiket is. Frigyesből (Friedrichből) Miroslav lett, Lászlóból Ladislav, de keletkeztek még „tüzeesebb” nevek mint Vatroslav vagy Ognjoslav (jelentésük „tűz és dicsőség”). A hangulatot híven tükrözi a *Saborske novine* 1848. június 23-i számában megjelent cikk, amely kiemelte: „*Most remek alkalom adódik, hogy önálló minisztériumot alakítsunk, saját jugoszláv kormányt... Miért titkoljuk a világ előtt azt, amit az amúgy is tud, és ami úgy is megtörténik. Vegyük már egyszer észre az erőnket... mutassuk meg, hogy a nagy Ljudevit és az erős Dusan⁶⁵ bátor követői vagyunk, hogy egy dicső anya méltó fiai, szlávok vagyunk. Audaces fortuna juvat!*”⁶⁶

A zágrábi „*Narodne novine*” című lap 1848. évi cikkei szinte naponta hangoztatták, hogy a szerbek autonómiája közös ügy, amelyben a horvátoknak a testvérek oldalára kell állniuk.

A forradalom és a szabadságharc

1848 januárjában előbb Palermóban, majd Nápolyban, februárban Párizsban is kitört a forradalom, amely kihatott a Monarchiára is. Március 13-án Bécsben a forradalmárok kivonultak az utcára, mire lemondott Clemens Metternich herceg államkancellár (Londonba menekült) és Apponyi György gróf magyar udvari kancellár. A következő napon Ferdinánd császár-király kénytelen volt megígérni, hogy alkotmányt ad az örökös tartományoknak és engedélyezi a teljes sajtószabadságot. Március 15-én Pesten is a forradalom győzött, két nappal később a király István főherceg nádort királyi teljhatalommal ruházta fel és hozzájárult a külön magyar kormány megalakításához. István nádor Batthyány Lajos grófot nevezte ki miniszterelnökké.

Március 23-án Károly Albert szárd király hadat üzent az Osztrák Császárságnak és fegyveresen a lombardiai felkelők segítségére indult. A császári csapatok a következő hónapokban kiszorultak Felső-Itáliából. Ugyanezen a napon az uralkodó Jellasics József báró altábornagyot nevezte ki horvát bánná és a horvát haderő főparancsnokká.

⁶⁵ Ljudevit a Száva-melléki horvátok (szlávok) vezetője volt a frankok elleni lázadásban, Dusan pedig a leghatalmasabb szerb cár.

⁶⁶ *Saborske novine* 1848 (június 23.) 8. sz. 29. Vö. ZVANE ČRNJA: *Kulturna historija Hrvatske*, Zágráb, 1965. 438.

A szerbek Újvidéken tartottak nemzeti gyűlést március 27-én, azon követelték a királytól a nemzeti létük elismerését, a feudális viszonyok felszámolását a határőrvidéken, valamint, hogy a belügyeiket az anyanyelvükön intézhessék. Április 4-én a csajkás kerületeket szerb határőrei feliratban kérték az uralkodótól az évente összeülő nemzeti gyűlést, a szerb nemzetiség elismerését, illetve szabad nyelvhasználatot az iskolákban és községi ügyekben, valamint a katonai igazságszolgáltatásban az osztrák büntetőtörvénykönyv bevezetését. Április 9-én Kossuth Lajos tárgyalta az újvidéki gyűlés küldöttségével, és elutasította a szerbek külön nemzetként való elismerését.

Hasonló követeléssel álltak elő a többi nemzetiségek is: Liptó vármegye megyegyűlésén a szlovákok Michal Miloslav Hodza evangélikus lelképásztor vezetésével szlovák nyelvű megyei igazgatást és népiskolai oktatást követeltek, amíg a román értelmiségi fiatalok gyűlésén Kolozsvárott március 28-án a román többségű megyékben a saját nyelvük hivatalossá tételét követelték. Április elején megjelent a *Bratia Slováci!* (Szlovák testvérek!) kezdetű kiáltvány, amely felszólította a szlovák nemzeti mozgalom híveit, hogy küzdjenek nyelvi jogaikért és nemzetük képviselőiért. Májusban a szlovák nemzeti mozgalom vezetői üléseztek Liptószentmiklóson és követelték a magyarországi nemzetiségek egyenjogúságát, a szlovák nemzeti gyűlés létrehozását és a szlovákok nemzeti képviselőit a magyar országgyűlésen.

Május 15–17 között Balázsfalván (Alsó-Fehér megye) megtartották az első román kongresszust, amelyen a résztvevők követelték a románok nemzeti létének elismerését, arányos országgyűlési képviselőt, és Andrei Saguna erdélyi görögkeleti püspök elnökletével Román Nemzeti Bizottmányt létesítettek.

A magyar nemzeti törekvéseket nem támogatták a szászok sem. Például az erdélyi Szász Nemzeti Egyetem vezetői az uralkodóhoz intézett iratukban (április 21.) tiltakoztak Magyarország és Erdély uniója ellen.

Mindezek mellett április 7-én a király kinevezte az első független, felelős magyar kormányt Batthyány Lajos miniszterelnökkel az élén, négy nappal később pedig szentesítette az utolsó rendi országgyűlés törvényeit. Április 14-én a kormány Pozsonyból Pestre tette át a székhelyét. Ezen a napon Karlócán szerb nemzeti gyűlést tartottak a Bácskából, Temesközből, Szerémségből és Baranyából érkezettek és a szerb vajdaság létrehozását követelték. Néhány nappal később Jozsef Rajacsics szerb metropolita május 13-ra önhatalmúlag összehívta a szerb nemzeti kongresszust. A kialakult helyzet miatt Batthyány Lajos gróf miniszterelnök a minisztertanács megbízásából május 1-jén Bécsbe utazott, hogy kérje az uralkodótól bírja rá Jellasicsot az engedelmességre, amit a király május 7-én meg is tett. Ezt követően István nádor Hrabovszky János báró altábornagyot pétervárad főhadparancsnokot nevezte ki horvátországi királyi biztossá. A horvát báni értekezlet azonban feliratban értesítette V. Ferdinándot, hogy nem engedelmeskedik a magyar kormánynak, mert az a horvát nemzet érdekei s a birodalom egysége ellen dolgozik. A Jellasicssal közös megegyezésre jutott Rajacsics pátriárka által összehívott szerb nemzeti kongresszuson

Karlócán (Srijemski Karlovci, Szerém megye) az összegyűlték autonóm szerb vajdaságot követeltek, Rajacsics metropolitát pátriárkává, Stevan Šupljikac ezredest vajdává választották. Június 3-án Eötvös báró miniszter érvénytelenítette a szerb kongresszus határozatait, június 19-én V. Ferdinánd pedig a szerbek autonóm vajdaság létrehozására vonatkozó kívánságait elutasította.

Időközben Pesten megkezdődött a honvédség toborzása (május 18), mire István nádor és Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter Innsbruckban (május 28–29.) Ferenc Károly főherceggel a horvát ügyről lefolytatott tárgyalást követően elérték, hogy a király megtiltja a szabor megnyitását, és közvetlen tárgyalásra invitálja Batthyány miniszterelnököt és Jellasics bánt. Azonban ekkor már a szerbek és a horvátok közös akcióra készültek. Június 2-án Prágában megnyílt a szláv kongresszus, amely tíz nappal később forradalmi fölkelésé alakult át, de azt Windischgraetz herceg altábornagy csapatai négy nappal később szétverték. A szerb lakta területeken, elsősorban Karlóca környékén a fölfegyverzett felkelők és a magyar csapatok közt megkezdődtek a harcok, melyekben a szerbeket támogatta Jellasics bán. Július 14-én, majd augusztus 19-én is a magyar hadsereg eredménytelenül ostromolta Szenttamást (Bács vármegye), a szerb felkelők erősségét.

A horvát sajtóban, főleg a zágrábi Narodne novine-ban nagy örömmel figyelték az eseményeket, a magyar szabadságharc elleni szerb sikereket emelték ki, amikor viszont számukra nem termett babér, akkor lelkesítették az olvasóikat, a magyar táborban „történekekről” cikkeztek.⁶⁷

Július elején a Narodne novine közölte a hírt, mely szerint „*meg nem erősített hírforrások azt állítják, hogy a szentendrei szerbek nemzeti őrséget állítottak fel, úgyszintén másutt is 500-600 fős nemzeti őrség alakult meg, de nincs fegyverük.*” Továbbá híresztelte a lap, hogy „*Kanizsán valamelyik szövő úgy félt az illírektől, hogy megbolondult, Jánosberényben pedig egy orvos a félelemtől megmérgezte magát.*” Még mindig július elején tartva a Narodne novine közölte a Radical nevű lapból átvett írást, mely szerint „*a magyarok egy Pack nevű ezredest ajánlják a báni tisztre. Nagylelkűek, és hogy mi se maradjunk le, gálánsan felajánljuk Joszipovicsot nádornak, hátha valamilyen buta parancsot ad ki.*”⁶⁸ A magyar földről közölt cikkek között kiemelkedik az a jelentés, amely szerint „*a katolikusok panaszkodnak, hogy az új minisztériumban csak a kálvinistákat és a protestánsokat alkalmazzák, noha a nádor és a miniszterek többsége katolikus.*” A magyarellenés hangulatot tovább szította a lap, az Allgemeine Zeitung írására hivatkozva kiemelte, hogy a magyar minisztérium egyesül a bécsi minisztériummal. „*Ha ez megtörténik csak Jellasics bánnak*

⁶⁷ Az olvasók elé tárom a zágrábi Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban elhelyezett lapból összegyűjtött adatokat. Sajnos, mivel az újságok megőrzött példányait nem engedik fénymásolni, így kénytelen voltam jegyzetelni, illetve magnóra fölvenni az anyagot. Lejátszás során a minőség gyengesége miatt egyes adatokat kihagytam.

⁶⁸ Joszipovics Antal volt a túrmezeiek vezetője, a horvát-magyar szövetség egyik fő elkötelezettje, az illírek egyik legfőbb ellensége.

köszönhetjük. Rendkívüli a hatalma Triesztől Belgrádig, délen csak rá hallgatnak. Jellasics lojális, az Osztrák Monarchia fennmaradásért száll sikkra”. Bön-gészve tovább a Narodne novine július első napjaiban nyilvánosságot látott cikkeit, például a *Hazugság és a táska* című rovatban közölték a *Budapesti Híradóból* átvett mondatot: „Hrabovszky kinyilatkoztatása után a gránicsárok szétszóródnak”, valamint a hírt: „Nemrégen a testőröknek kellett éjszaka őrködni Kossuth házánál, mert a pesti szerbek őt meg akarták támadni”. Ezt követően a lap kommentátora hozzá tette: „A szerbek majd zenélni fognak neki a nap közepén is, úgy hogy sokáig fog zengeni a fülében, csak várjon amíg a kardjainkat megigazítjuk”. Ehhez hasonló számos megjegyzés félinformáció vagy hasonló jellegű írás híven tükrözi, hogy a fegyveres összecsapás gondolata nem állt távol a horvátoktól, valamint azt is, hogy a Narodne novine a szerb szövetséget teljes mértékben támogatta. A zágrábi lap részletesen beszámolt a július 11-én (kedd) megtartott 15. szábori ülésről, amelyen Jellasics már a háborúra kezdett készülődni. A bán ekkor ezt mondta:

„Uraim! Szükségünk van a pénzre, viszont sok spekuláns van körülöttünk, tele pénzzel, aki nem bízik a nemzeti ügyben, amelyért mi lelkesedünk. Ezek az emberek féltik a pénzüket, mert az az életük alapja. Vannak sokan, akiknek nincsen pénzük, de rendelkeznek ékszerekkel, értékekkel, melyekről ugyan nem szívesen mondanának le, de készek volnának támogatni nemzetünk érdekét. Én ezért azt javaslom, hogy alapítsunk jelzálog bankot”...

A katolikus egyház és a zágrábi káptalan nevében Soics püspök nem igazán lelkesedett a dologért, a többi főpap pedig távol tartotta magát Jellasicséktól. A szerb Gvozdenovics Soics püspök nyilatkozata után hozzátette: „Nincs értelme tárgyalni a káptalannal, hiszen nincs kedve, hogy segítsen rajtunk. Nem adják még az erdeiket sem, hogy megmentsék a nemzetet. Ezt pedig azzal a magyarázattal teszik, hogy a vagyon nem az övék. Akkor adják oda bár azt a részt, amely halottan fekszik, annak az értéke 1,5 millió, az legalább nem megy tönkre. Ha pedig ezt sem hajlandók megtenni, akkor nem tudom mit tennének meg”. Herman Buzsan ezzel kapcsolatosan megjegyezte: „Most azt a döntést hoztuk, hogy mindazok, akik jelenleg nem tartózkodnak a hazában dupla adót fizesse-nek, mert Németországban is ez a szokás. Én viszont azt mondom, hogy ha nekik ennyi adót kell fizetni, akkor egy Joszipovicsnak és a többieknek, akik elmenekültek négyszer nagyobb adót kellene fizetni”. Kukuljevics János is felszó-lalt: „Itt elhangzott a Baranya megyei proklamáció. Azt hozzánk küldték és bennünket és a kárlócai szerb testvéreinket lázadóknak minősítettek...Én már korábban is hangsúlyoztam, hogy nekünk is hasonló, de sokkal méltóságosabb, proklamációt kellene küldenünk a magyarokhoz, hogy tisztázzuk magunkat a hazugságok alól, és mondjuk el az igazat. Kuslan azt javasolta, hogy a prokla-mációt ne csak az ott élő szláv ajkú testvéreinkhez címezzük, hanem magyar nyelven is fogalmazzuk meg, és a magyar nemzethez címezzük, mert az a nemzet jó, és nincs ellenünk”.

A bán ezt követően elfogadta a javaslatot.

A délszláv eszmében gondolkodó képviselőket nagyon bántotta, a katolikus főpapok – szándékos – kimaradása a szaborról, hiszen a katolikus horvát nemzet mindig is fölnézett a papokra. Kukuljevics János ezzel kapcsolatosan a 18. szábori ülésen július 7-én elmondta: „*Én római katolikus vagyok, a Római Katolikus Egyházhoz tartozom, mint az édesapám, és a nagyapám egyaránt. Azonban mint becsületes ember mégis elmondom, hogy egy papunk se tette meg a 101-dik részét sem annak, amit Rajacsics pátriárka megtett, és közel sem áldozott fel annyit, mint ő. Örülök, hogy látom a sorainkban Ozsegovics zenggi püspök urat, akit az egész nemzetünk tisztel és értékel, azt az embert, aki kívánta az őszinte szimpátiánkat*”. („*Éljen, éljen*”).⁶⁹

Július során a Narodne novine szinte versenyzett ki tudja pompásabban összefoglalni a bán bátorságát, hadvezetői bölcsességét, tudását, de dicsérték Jellasicsot mint költőt, író, diplomatát, nyelvészt, kiemelve, hogy anyanyelvi szinten beszéli a saját nyelve mellett még a németet, franciát, olaszt, görögöt, latint, szerbet és magyart is.

A magyarellenes hírek főleg Szerbiából származtak. *Szerbia, Belgrád, június 25.*⁷⁰ cím alatt a Narodne novine írja: „*A nemzetben nagy a magyarok iránti harag. Mérges a nép, mert megtámadták a szerbeket, és mert a királyi címhez hozzáadták a Bosznia, Szerbia és Bulgária királya címet. Nagy számban jön át a nép a másik oldalra, minden ember könnyen fölfegyverzett. Puskaporból és ólomból van elég. A mieink száma hat ezer körüli, egy hadtestben szerveződnek, már a hadvezérük nevét is tudják. A készenlétük bátorítja az ottani testvéreinket, amelyeket mi támogatni fogunk, ahányan csak vagyunk, mert erre nem csak az azonos nemzet iránti érzelmi fűződés, hanem az állami érdek is vezényel. Jobb, ha a szomszédunkban szabad testvérek élnek, mint egy idegen ellenség. Lehet, hogy nem hiszitek el, de igaz, hogy az egyszerű parasztunk most úgy beszél a magyarról, mint ahogyan egykoron beszéltek a magyarok a törökről... Több fegyver van a nemzetünkben, mind ahányan vagyunk, mert nincs olyan ember, akinek nem lenne legalább két pisztolya, egy hosszú csövű puskája és egy kése. Gyáva az az ember, akinek nincs két-három puskája. Tehát jöhetnek a magyarok, támadják csak meg a mi ottani testvéreinket, mindannyian egységesek leszünk, így a németeket és a magyarokat zsebre vágjuk, olyan sárba lépnek, amelyből nem tudnak könnyen kimászni*”. Hogy mégsem volt olyan fényes a helyzet bizonyítja Jovanovics szerb képviselő felszólalása a 11. szábori ülésén 1848. július 4-én: „*Egy szóban sem hangzott el a szerb kérdés, semmit sem hallottam a szerbekről, holott mi megegyeztünk, hogy szövetséget kötünk. Azt mondtuk a szerbek óhajai a horvátok kívánságai is egyben. Ha ez igaz, ha a szövetségünk őszinte, akkor írni kell a hercegnek, hogy a pacifikáció addig nem történhet meg, amíg arra a szerbeket is nem hívják meg*”. Jellasics válaszolt, hogy ő ennek érdekében már bizottságot is felállított, mire Jovanovics így rea-

⁶⁹ Narodne novine, 74. sz. (szombat) 1848. július 15.

⁷⁰ Az ortodox naptár használata miatt a dátumozás eltér.

gált: „*Én a mellett voksolok, hogy a szerbek nem a közös küldöttségben legyenek képviseltetve, hanem önállóan menjenek a tárgyalásokra. A meghívólevélben egy szó sincs a szerbekről. Nem tetszik, hogy a tárgyalást Bécsben kell lebonyolítani, abban a városban, melynek lakosai a szlávok ellenségei, akik március 15-én támogatták azt a magyar küldöttséget, amely a királytól kiereszkolt engedményekkel minket és Magyarországot a legnagyobb vitába kevert, és az osztrák államot megosztotta...*”⁷¹

A Narodne novine közölte a 17. szabori ülésről készített összefoglalót, amelyben ismét méltatja Jellasicsot, kiemelve a következő szavait: „*Én tudom, hogy tavaly hozzám naponta 50-60 éhes granicsár jött kérve: 'Adjál uram, mert éhen halunk'. Én, a saját felelősségemre adtam 15 ezret, mire az én katonáim jó lakottak voltak, a többiek pedig éheztek. Nehéz nyomás nehezedik a határőrökre, mert gyenge az igazgatásuk, és a Határőrvidéknek segítség kell*”.⁷²

Ugyanebben a számban Skradin, június 28. cím alatt megjelent írás lényege a következő mondatban foglalható össze: „*Dalmáciában már alig várják, hogy egyesüljenek, és ismét testvérként éljenek a szerb-horvátokkal. Csak ügyeljenek, hogy most vagy soha szabaduljatok meg az ázsiaiak igái alól, és velünk ölelkeztek.*”

Még „keményebb” hangnemű „*A horvát-szlavón nemzet manifestuma*”, melyet szintén a Narodne novine hasábjain közölték július 15-én. „*A horvát-szlavón nemzet a július 5-én megtartott szaboron határozott a sorsáról és nemzeti önállóságának biztosításáról és garanciáiról. Megegyezve ezekben kötelességnek érezte a világgal tudatni a cselekvéseit és a tartását, valamint kellő fényben megmutatkozni. Két nézet alakult ki: a nemzeti és a történelmi. A mi szándékunk szabad nemzet lenni a szabad osztrák császárságban...*”⁷³

A július 8-ára datált „*Horvátország és Szlavónia nemzetének*” címzett, a „*Horvát-Szlavón Királyság képviselői*” aláírással ellátott írásban a következő áll: „*Amióta kiküldtek bennünket a zágrábi országos szaborra, mi mind a horvát, szlavón és szerb nemzet képviselői arra törekedtünk, hogy begyógyítsuk a nemzetünk régi sebeinket és a nemzetet segítsük. Mérges kígyó húzódott be nemzetünk az öledbe és életedbe. Tudod-e ki ez a kígyó? Az az idegen, amely kínozott egészen a mai napig, aki nem nyugodhatott, amikor látta, hogy a szerencse közeledik hozzád, hogy jobb jövő mosolyog rád... Nem mert szemtől szembe ütközve harcolni, hanem kavargat, veszekedést okoz a családokban, fivéreket vesztett össze, az azonos vérűeket, az azonos nyelvűeket egymásra uszítja. Óvakodj nemzetem, ilyen ellenségtől, ne higgyél édes mérgező szavainak, ne hogy pogány szavai megrontsák a becsületes szívedet, és hogy ne hajtson vissza ismét az igái alá. Tudjuk ki akarta bebizonyítani, hogy te nem vagy nemzet, hanem az ő szolgája és rabja. Tudja a világ, hogy ennek a kegyetlen ellenség-*

⁷¹ Narodne novine, 69. sz. (kedd), július 4.

⁷² Narodne novine, 73. sz. (csütörtök), 1848. július 13.

⁷³ Narodne novine, 74. sz. (szombat), 1848. július 15.

nek magyar a neve, az rabbá akar ejteni, ezért ócsárolja és hazugságokat talál ki a bánról, kit nemzetünk annyira kedvel, hazudik a legjobb fiainkról, hazudik a szabadság nevében, a jogok nevében, hazudik a királyunk nevében, noha a hazugságnak sekély a talaja mégis sikerült neki sok emberünket oldalára húzni, főleg Szlavóniában. Ne higgyél népünk ilyeneknek, azoknak a Dráva másik oldaláról. Fizetessük ki velük az adósságot, legyünk nemzet, legyünk saját magunk, nem pedig mások, védjük Szlavóniát, a becsületes horvát, szlavón és szerb nevünket, védjük meg határainkat. Csak így segíthetünk saját magunknak, és még nagyobb jogokat és szabadságot szerezhetünk. Egységesek legyünk, mi kik egy közös anya fiai vagyunk. Nem kell nekünk idegen segítsége és tanácsa. Bizzunk magunkban, a száborunkban és a fényes bánunkban, ekkor az Isten is segít rajtunk. 1848. július 6. napján. A Horvát-Szlavón Királyság nemzetének képviselői.”⁷⁴

Pestről, július 12-én cím alatt a zágrábi lap tudósítja az olvasóit, hogy „Kossuth 200 ezer újoncot kapott és 32 millió ezüst forintot.” Néhány nappal később már nem titkolja a bán szándékait. „Minden kész. Gradiskában a határőrök azt mondják mindenki kész érte és a hazáért mindent feláldozni. Adj Isten, hogy mielőbb bosszút álljunk azokon a magyar hazudozókon, akik a dicső és híres hőst sárba tiporják”.

A bán július során járt Mitrovicában, Újlakon örömmel fogadták a szabadságharc ellenségei.⁷⁵ A Narodne novine ezekről naponta beszámolt, majd a július 23-i számában közölte: „A győzelem a miénk. Dicsőség a szerbeknek, dicsőség a határőröknek.”⁷⁶

A horvát bán értesítette a szerb pátriárkát a háborúra való fölkészüléseiről, amit megerősít a Narodne novine augusztus 19-i cikk is, amelyben a következő olvasható. „Az éjjel a pátriárka a bántól két levelet kapott. A másodikban a bán így szól: ‘A mi oldalunkról minden rendben van. Már indulunk Dráva felé.’ Kiadatott a parancs, hogy még néhány ezer határőr induljon útnak és csatlakozzon azokhoz, kik már a Drávánál vannak. Még ezekben a napokban összehozunk a magyarországi határon jelentős erőket, így aztán a győzelem nem maradhat el... Szeretném megerősíteni Önnek, hogy maradok a szövetségese és barátja. Nemsokára bebizonyosodik, hogy nem volt igaza, amikor azt mondta, hogy a Horvátországgal való szövetség kő a szíven és lelkén. Ne legyen kishitű, ne veszítse el a reményt a barátaiban és szövetségeseiben, akik még soha nem szegték meg az adott szavukat. A szavaimból láthatja, hogy a bán nemsokára elkezd a ténykedést, hogy mindannyian cselekedjünk”.⁷⁷

A zágrábi lap augusztus végén már tudott arról, hogy háború van a láthatáron, ezért írta: „A bécsi miniszteriális újságok jelentik, hogy Joszipovics

⁷⁴ Narodne novine, 81. sz. (kedd), 1848. augusztus 1.

⁷⁵ Narodne novine, 79. sz. (csütörtök), július 27.

⁷⁶ Narodne novine, 77. sz. (szombat), július 22.

⁷⁷ Narodne novine, 97. sz. (csütörtök), szeptember 7.

Kanizsán tartózkodik, és saját költségén készíti fel a csapatait a hazája ellen, amely egységek állítólag nem kap fizetést. Ne féljetez testvéreim! Annyi a bátorság... Én nem cáfolom, hogy többször tartottunk attól, hogy a tartományi horvátok gyengék lesznek a harchoz. Azonban a félelem alaptalan volt, mert a Zágráb környéki parasztok készülődnek a háborúra, akinek csak van puskája az jelentkezik Jellasics bán hívására a haza védelmére”.⁷⁸

A horvát–magyar csaták

Az osztrák kormány június 24-én 150.000 forintot küldött Jellasicsnak a hadi készülődésre. A bán augusztus 31-én elfoglalta Fiumét. Az udvar ezt nem nézte rossz szemmel, hiszen V. Ferdinánd szeptember 4-én hivatalosan is visszahelyezte Jellasicsot báni méltóságába. Szeptember elején megszületett a zágrábi és környékbeli nemzeti őrség ideiglenes megszervezéséről szóló határozat. Abban a bán vezetése alatt minden 18–60 életév közötti férfi köteles volt részt venni, és minden héten „edzést tartottak”. A szervezet a szabadság és egyenlőség alapján szerveződött.⁷⁹

Azokban a napokban a zágrábi sajtó hangoztatta, hogy „a magyarok sorai-ban nagy a viszály.”⁸⁰ A Narodne novine szeptember 7-én közölte a báni sereg magyar határ felé vonulásáról szóló cikket kiemelve, hogy „a szemnek kedves volt látni, ahogy Zágrábból Varasd felé indul tízezer határőr katonánk”.⁸¹ A bécsi Wiener Zeitung információra támaszkodva pedig írta, hogy a bécsi lap közöl egy levelet, melyet „a bécsi udvari tanácsos elküldte Budára a barátjának, és közölte vele, hogy Magyarországon rosszra fordulnak a dolgok”.⁸²

Szeptember 9-én Teleki Ádám gróf tábornok, a bánnal szemben álló magyar sereg főparancsnoka bejelentette Csányi László Dráva menti országos biztosnak, hogy császári csapatok ellen nem hajlandó harcolni. Két nappal később Jellasics 35–40 ezer fős főserege átkelt a Dráván Varasdnál, Perlaknál és Légrádnál. Egy héttel később a felkelő nagykanizsaiak megsemmisítették Jellasics utóvédjét. Szeptember 21-én Jellasics bán Karl Roth tábornok vezette mintegy kilencezer fős segédcsapatai átkeltek a Dráván, a horvát bán pedig 26-án csapataival elfoglalta Székesfehérvárt, de Pákozdánál (szeptember 29-én) a honvédsereg megállította az előrenyomulását. Ezt követően Móga János altábornagy, a dunántúli magyar hadsereg parancsnoka, háromnapos fegyverszünetet kötött vele azzal a feltétellel, hogy egyik fél sem változtathat állásain. Azonban Jellasics október 1-én megszegte a megállapodást, és elvonult Bécs felé (a határt október 8-án lépte át). A Csepel-szigeti Lóréven Görgey Artúr őrnagy

⁷⁸ Narodne novine, 94. sz.. (csütörtök), augusztus 31.

⁷⁹ Narodne novine, 96. sz.. (kedd), szeptember 5.

⁸⁰ Narodne novine, 95. sz.. (szombat), szeptember 2.

⁸¹ Narodne novine, 97. sz.. (csütörtök), szeptember 7.

⁸² Uo.

bíróági ítélettel október 1-jén felakasztotta a horvát bán számára futár szolgálót teljesítő Zichy Ödön (Eugen) grófot.

Az osztrák hadügyminiszter október 2-án Theodor Baillet de Latour gróf tábornagy utasította a magyarországi és erdélyi katonai parancsnokokat, hogy támogassák Jellasicsot a magyar kormány ellenében, majd másnap Móga János megkezdte a horvát bán csapatainak üldözését. Az azon a napon (október 3.) kelt uralkodói nyílt parancs kinevezte Jellasicsot a magyarországi haderő főparancsnokává, feloszlatta az országgyűlést, és az országot hadi törvényszék hatálya alá vetette, mely parancsot a képviselőház törvénytelennek nyilvánított. Október 16-án az uralkodó Alfred Windischgrätz herceg tábornagyot nevezte ki a császári hadsereg főparancsnokának, és teljhatalommal ruházta fel a bécsi és a magyar forradalom leverésére. A császári kormány ekkor már nyíltan támogatta a magyarság ellen fegyverkező szerb és román nemzetiségeket, és a szlovákok közt is készült pártütést szervezni. Már nemcsak a magyar állam önállósága forgott veszélyben, hanem a nemzetiségek övezetében fekvő magyarlakta települések is.

Miután Windischgrätz hadserege a schwechati (Alsó-Ausztria) csatában diadalmaskodott (október 30.) a honvédsereg fölött, október 31-én bevonult a forradalmi Bécsbe. Magyarországon a lemondott Móga János altábornagy helyett a feldunai hadsereg parancsnokává Görgey Artúr tábornokot nevezte ki Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke.

A szerbek ellen harcoló magyar csapatok szeptember 2-án elfoglalták a fölkelők perlaszi (bánsági határőrvidék) táborát, mire október 6-án Stevan Šupljikac tábornok átvette a délvidéki szerb felkelő sereg vezetését. Október 7. és 14. között Karlócán megtartották a második szerb nemzeti kongresszust, melyen megújították a május 13-i követeléseket, és kérték, hogy az uralkodó Monarchián belül a horvátországihoz hasonló jogállást biztosítson a szerb vajdaságnak, és hogy a birodalmi minisztériumban legyen egy szerb tag. Elrendelték a sorozást és adót vetettek ki a „vajdaság” területén. A kongresszus ideje alatt (október 13-án) Törökbecsénél (Torontál vármegye) a szerb nemzetiségű Damjanich János őrnagy csapatai győzelmet arattak a szerb fölkelők elleni csatában. Azonban ez a szerbeket nem zavarta, hiszen november elején megjelentették a Napredak (Fejlődés) című liberális napilapot, majd 4-én Rajacsics pátriárka elnökletével megalakult a szerb vajdaság központi polgári kormányzó szerve a főbizottság (*glavni odbor*).

Ausztria Bécs elfoglalása után egységesebb volt, mint valaha. Kormányát Schwarzenberg Félix herceg vezette erős kézzel, a hadvezérek, Windischgrätz és Jellachich pedig igyekeztek leverni a magyar „lázaadást”. Hét oldaláról indult el a császári sereg, a főváros és az ország zöme, a magyarság lakta vidékek ellen. A Felső-Dunánál maga Windischgrätz herceg táborozott a fősereggel, a Muránál pedig Nugent a horvátok élén állt szemben Perczellel. Délen a szerbek támadtak magyarok lakta területre, Theodorovics császári vezér által is segítve. Erdélyt Puchner báró tartotta, seregét a fellázadt sok ezrenyi oláhság támo-

gatta. Galícia felől Schlick tört be, a jablunkai szoroson át Götz tábornok törekedett a bányavárosok felé. Az észak-nyugati vármegyékben szlovák lázadást szítottak Hurban és Stúr, Simunics ezredeire támaszkodva. Általános meggyőződés volt Ausztriában és a külföldön, hogy nemsokára leszámolnak a magyar szabadságharccal.

1848 decemberében a Szlovák Nemzeti Tanács szabadcsapatai Morvaországból Észak-Magyarországra, Franz von Schlick gróf altábornagy vezette császári csapatok pedig Galíciából törtek be.

A lemondott V. Ferdinánd helyett a trónra I. Ferenc József lépett, de magyar királlyá nem ismerte el a magyar országgyűlés. December közepén sikerült visszaszorítani a szlovák csapatokat, de Windischgrätz Bécsből induló csapatai átlépve a határt Magyarországra érkeztek. A herceg kiáltványt bocsátott ki, amelyben hangsúlyozta, hogy nem a magyar nép ellen harcol, hanem a forradalmi kormány ellen. Az új király számított a szerbekre a szabadságharc leverésében, így december 15-én nyílt parancsban megerősítette tisztségében Rajacsics pátriárkát és Šupljikac szerb vajdát (aki december 27-én meghalt), s megígérte, hogy a béke helyreállítása után „*nemzeti beligazgatást*” ad a magyarországi szerbeknek.

Az év végéig Bem tábornok serege felszabadította Kolozsvárt, viszont Windischgrätz hada elfoglalta Győrt, Jellasics hadteste pedig Mórnál legyőzte Perczel Mór tábornok csapatait. Ezt követően 1849. január 4-én a Görgey tábornok vezette VII. hadtest elhagyta a fővárost, melybe másnap bevonult Windischgrätz tábornagy a seregével, és elfogatta Batthyány Lajos grófot. A szerb főkelők az elhunyt Šupljikac helyett új parancsnokot kaptak január 6-án Kuzman Todorovics tábornok személyében. Ez időben a román főkelők elpusztították a nagyenyedi főiskolát, legyilkoltak mintegy 600 embert és felgyújtották a könyvtárat és a kéziratárát. Az ellenálló nemzetiségiek sorához csatlakoztak az eperjesi ukrán értelmiségiek is, akik I. Ferenc Józsefhez intézett feliratban kérték a kelet-felvidéki ukrán lakta területeknek Galíciához való csatlósát.

Februárban a magyar-barát Eszék is a császáriak kezébe került, Rajacsics szerb pátriárka elnökletével pedig megalakult az ideiglenes szerb vajdasági kormány. Ennek hatására február 25-én Andrei Saguna erdélyi görögkeleti püspök emlékiratban kérte I. Ferenc Józseftől a Monarchia román lakta területeinek egyesítését és önálló román tartomány létrehozását.

Március 4-én I. Ferenc József feloszlatta az osztrák birodalmi gyűlést, és Olmützben új, oktrojált alkotmányt adott ki. Annak értelmében Magyarországtól levált és külön tartományként szerveződött Erdély a Részekkel, külön tartomány lett Horvát–Szlavónország a tenger mellékel, Határőrvidék, a Szerb Vajdaság (Bácska és Temesköz). A felsoroltak „*egy és oszthatatlan ausztriai császárság részei*” lettek. A hónap második felében Perczel Mór tábornok a IV. honvéd hadtesttel megindult Szegedről a délvidéki hadműveleteire, melyek során március 27-én fölmentette a szerb főkelők által ostromolt Péterváradot,

a magyar ellenállás központját, majd április 3-án bevette Szenttamást, a szerb ellenállás katonai központját. A honvédsereg főerői április 6-án az isaszegi ütközetben nagy győzelmet arattak Windischgrätz tábornagy egyesült csapatai felett, mire I. Ferenc József Windischgrätz herceg tábornagy helyére április 12-én Ludwig von Helden báró tábornagyot nevezte ki a magyarországi császári hadsereg főparancsnokává. Két nappal később az országgyűlés Debrecenben egyhangúlag kimondta Magyarország függetlenségét és a Habsburg-Lotharingiai ház trónfosztását, Kossuth Lajost pedig kormányzó-elnökké választotta.

Az osztrák császár hívására május 9-én I. Miklós cár ünnepélyes kiáltványban bejelentette, hogy fegyveres segítséget nyújt a magyar forradalom leverésére. A honvédsereg azonban a harctéren további sikereket ért el, és május 21-én bevette Buda várát, majd Kossuth és a kormány Pestre helyezték át a székhelyüket. I. Ferenc József e hónap végén Welden báró tábornagy helyére Julius von Haynau báró tábornagyot nevezte ki a magyarországi császári hadak főparancsnokává.

Júniusban a minisztertanács megtárgyalta Đorđe Stratimirović ezredes, a szerb főkelők parancsnokának tett megegyezési javaslatát, amely alapján kilátásba helyezte, hogy csapataival átáll a magyarokhoz, ha a magyar kormány hozzájárul a Szerb Vajdaság létrehozásához. A minisztertanács bűnbocsánatot ígért Rajacsics pátriárkának, a szerbekhez átállt magyar tiszteknek és a gyilkosok kivételével minden főkelőnek, biztosította egyházi autonómiájukat, az iskolák függetlenségét, a szerb nyelv használatát községi szinten.

E hónap közepén Ivan Fjodorovics Paszkevics herceg, tábornagy parancsnoksága alatt mintegy 200 ezer fős orosz hadsereg megkezdte benyomulását Magyarországra. Az osztrák és az orosz sereg együttes létszáma 370 ezer fő, 1192 löveg, a honvédseregé pedig 152 ezer fő és 450 löveg volt. A túlerőben lévő császári sereg egymás után nyerte meg a csatákat. A második komáromi csatában a magyar fősereg sikertelenül kísérelte meg a császári sereg vonalainak áttörését, majd Haynau tábornagy előcsapatai bevonultak a fővárosba. Július 31-én Bem altábornagy serege Segesvárnál döntő vereséget szenvedett, mire a kormány és a képviselőház Aradra helyezte át a székhelyét. Augusztus 2-án Haynau tábornagy bevonult a honvédsereg által feladott Szegedre. Három nappal később a szőregi csatában a Dembinski altábornagy vezette honvédsereg súlyos vereséget szenvedett Haynau seregétől. Kossuth Lajos augusztus 11-én lemondott, majd két nappal később Világosnál Görgey tábornok letette a fegyvert Rüdiger orosz lovassági tábornok előtt. A szabadságharcot leverték.

Ekkorára azonban Jellasicsban egyre inkább csalódtak a szlávok, nem teljesítette a kívánságait, sőt a forradalmi célokat sem támogatta. A „reakciós elemek” mellé állt, a császár, az alkotmányos rend fenntartása előnyt élveztek a „szláv eszmével” szemben. A barátja Kulmer báró egyik levelében közölte mit is várnak az arisztokraták a bántól: *„Én határozottan kijelentettem, hogy a lázadók és a kommunisták bennem nagy ellenségre találnak... Egyben észleltem,*

hogy Téged is ugyanez az elv vezényel... E tekintetben nem kételkedem..., de a közizgazgatás nem ülhet tétlenül, mert a következmények – ezeknek az embereknek a zavartalan ténykedése mellett – igen szomorúak lehetnek, mivel azok szoros kapcsolatban vannak a csehekkel és a szerbekkel... Slavenska Lipa és a Slavenski Jug, valamint az új német lap, az ő szócsövük...”⁸³

Ljudevit Vukotinović (igazi néven Farkas Lajos) az illírek egyik vezére a Slavenski Jugban írta: „*Hová ment a mi seregünk? A mi érdekünkben dolgozott? Nem... Óvakodjatok délszlávok. Mindent odaadtatok, ami volt, hogy megszabaduljunk a magyarok elnyomásától, most pedig nem engedhetjük meg, hogy a németek alá kerüljünk*”.

Október 6-án kivégezték az aradi vértanukat és Batthyány Lajos gróf, volt miniszterelnököt.

November 18-án császári nyílt parancs Bács, Torontál, Temes, Krassó megyékből, Szerém megye rumai és újlaki járásából ideiglenes jelleggel létrehozta a Szerb Vajdaságot és Temesi Bánságot, december 31-én pedig Pest város tanácsa díszpolgárává választotta Haynau báró tábornaszernagyot, Jellasics báró altábornagyot és Paszkevicz báró tábornagyot.

Ahogy azt már sejtették is a délszláv eszmét hirdetők, a szabadságharc leveréséből a horvátoknak nem származott semmilyen előnyük. Noha abban bíztak, hogy az uralkodó szentesíti az 1848. évi határozataikat, ehelyett a császár az oktrojált alkotmány elfogadására készítette őket. 1849. szeptember 6-án a báni tanács Jellasics báró nyomására elismerte az ősi alkotmányosságukat megsemmisítő alkotmányt. Nem történt meg a „horvát földek” egyesítése, hanem Horvátország csupán a birodalom egyik koronátartománya lett (Szlavóniával, valamint a tengeremlékkel és Fiumével együtt). Koronátartomány (*Kronlander*) lett Dalmácia, a katonai határőrvidék, illetve az alkotmány 72. szakasza alapján megalapított Szerb Vajdaság (*Woiwodschaft Serbien*).

Az illír mozgalom nagyot bukott. Jellasicsot a történetek megviselték, és bár a császár az abszolutizmus idején is meghagyta báni székében, egy idő után a gróf „meghasonlott önmagával” és így halt meg 1859. május 19-én. A magyar szabadságharc leverésének, a magyar–horvát vita jelképe lett ő, és maradt mindmáig. Az 1868. évi magyar–horvát kiegyezési tárgyalások egyik alapfeltétele magyar oldalról az volt, hogy a horvát bán többé ne lehessen katonai személy, „nehogy egy új Jellasics támadjon”. Valóban attól kezdve a bánok civil személyek voltak.

A történetekből nem tanultak a horvátok. A 20. század elején ismét a délszláv eszme délibábját kergetve a délszláv állam részei lettek. A magyar–horvát állami közösség nyolc évszázadig, a délszláv állam nyolc évtizedig állt fenn, mégis ez utóbbi a horvátoknak sokkal több áldozattal járt...

A magyar szabadságharc óta eltelt több mint 150 év önvizsgálatra készíteti mindkét nemzet politikusait, történészeit. Ez egyik fél számára sem jelent fel-

⁸³ VASO BOGDANOV: *Hrvatska ljevica u godinama revolucije 1848–49*. Zágráb, 1949. 63.

mentést. A ma történeşzének, jogtörténeşzének egyetlen feladata lehet: minden oldalról megvilágítani és *sine ira et studio* vizsgálni a múlt történeşeit.

LÁSZLÓ HEKA

LES CROATES ET LA REVOLUTION ET LA GUERRE DE L'INDÉPENDANCE DE 1848–1849

(Résumé)

Au cours de la guerre de l'indépendance de 1848–49, les Croates se sont tournés contre la Hongrie pour la première (et pour la dernière fois). Dans l'État commun pendant 816 ans, les deux nations ont lutté à la même côté, les Croates ont respecté la couronne de Saint Stéphane en tant que le symbole de leur constitutionnalité, tout de même, dans le moment définitif pour nous, Jellasic a tourné sa nation contre l'armée hongroise. Les faits, les événements, les personnages liés à la guerre de l'indépendance sont bien connus, il serait quand même intéressant d'éclaircir l'autre côté aussi: qu'est-ce qui a pu inciter les Croates à traiter les Hongrois comme des ennemis. Nous essayons de répondre à cette question à l'aide des protocoles, des journaux du Parlement croate et en étudiant la presse zagrebienne de l'époque.

Le mouvement des Illyres a bien échoué. Jellasic a été éprouvé par les événements, et bien que l'empereur l'ait confirmé dans sa fonction de ban à l'époque de l'absolutisme aussi, après quelque temps, le comte „a perdu l'équilibre moral” et il a été mort ainsi le 19 mai 1859. Il est devenu le symbole de la défaite de la guerre de l'indépendance hongroise, de la controverse hongroise–croate, et il le demeure jusqu'à nos jours.

Les Croates n'en ont pas tiré les conséquences. Au début du 20e siècle, ils se sont insérés dans l'État yougoslave, en poursuivant le mirage de l'idée yougoslave. La communauté hongroise–croate a existé pendant huit siècles, l'État yougoslave pendant huit décennies seulement, mais ce dernier a causé beaucoup plus de souffrances pour les Croates...

Les un et demi siècles passés depuis la guerre de l'indépendance hongroise incitent les hommes politiques, les historiens de les deux nations à l'examen de conscience. En tout cas, il ne s'agit pas d'exemption pour aucune partie. La tâche de l'historien, de l'historien de droit de notre époque ne peut consister qu'à éclaircir de tous les côtés et examiner *sine ira et studio* les événements du passé.